

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Zuzana Bořková

Katalogy knihoven

Bakalářská práce

Praha

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marcela Buřilová

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 14. května 2008

.....
podpis studenta

Identifikační záznam:

BOŘKOVÁ, Zuzana. *Katalogy knihoven. [Library catalogs]*. Praha, 2008-05-14. 58 s., VII s. příl. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Marcela Buřilová.

Abstrakt:

Tématem bakalářské práce je knihovní katalog. Jejím cílem je charakterizovat knihovní katalog jako druh sekundárního dokumentu, uvést jeho funkce a druhy v proměnách času. První kapitola se věnuje definici pojmu katalog. Druhá kapitola se snaží nastínit vývoj katalogu od jeho počátku do současnosti. Třetí kapitola zachycuje cíle katalogu v historickém vývoji. Čtvrtá kapitola se věnuje charakteristice jednotlivých druhů katalogu. Pátá kapitola zachycuje současný stav katalogů v České republice a podává charakteristiku jednotlivých OPACů zvolených knihoven.

Klíčová slova:

katalog, OPAC, sekundární dokument, typologie katalogu, funkce katalogu, historie katalogu

Obsah

PŘEDMLUVA	1
1 KATALOG - DEFINICE	2
2 HISTORICKÝ VÝVOJ KATALOGU	5
2.1 STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED VÝVOJE KATALOGU.....	5
2.1.1 <i>Starověk</i>	5
2.1.2 <i>Středověk</i>	6
2.1.3 <i>Novověk</i>	7
2.1.4 <i>20. a 21. století</i>	12
2.2 BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM	13
3 FUNKCE KATALOGU	16
3.1 FUNKCE KATALOGU V ČESKÉ KNIHOVNICKÉ PRAXI	16
3.1.1 <i>Lokační funkce katalogu</i>	16
3.1.2 <i>Bibliografická funkce katalogu</i>	16
3.1.3 <i>Rešeršní funkce</i>	17
3.1.4 <i>Propagační funkce</i>	17
3.2 FUNKCE KATALOGU V ANGLO-AMERICKÉ LITERATUŘE.....	18
3.2.1 <i>Vyhledat informace (finding objective)</i>	18
3.2.2 <i>Shromáždit informace (collocating objective)</i>	18
3.2.3 <i>Vybrat informace (selecting objective)</i>	18
3.3 CÍLE KATALOGU PODLE C. A. CUTTERA.....	18
3.3 FUNKCE KATALOGU DEFINOVANÉ NA MEZINÁRODNÍ KONFERENCI O ZÁSADÁCH KATALOGIZACE V PAŘÍŽI.....	19
3.4 FUNKCE KATALOGU PODLE FRBR.....	20
3.5 FUNKCE KATALOGU PODLE E. SVENONIUS.....	22
3.6 FRANKFURTSKÉ PRINCIPY.....	23
4 TYPOLOGIE KATALOGU	24
4.1 TYPOLOGIE KATALOGU PODLE SOUPISNÉHO ÚDAJE.....	24
4.1.1 <i>Jmenný katalog</i>	24
4.1.2 <i>Věcný katalog</i>	25
4.1.3 <i>Slovníkový katalog</i>	27
4.2 TYPOLOGIE KATALOGU PODLE ROZSAHU ZAZNAMENANÉHO FONDU.....	27
4.2.1 <i>Úplné (generální) katalogy</i>	27
4.2.2 <i>Částečné (dílčí) katalogy</i>	27
4.2.3 <i>Souborné katalogy</i>	27
4.3 TYPOLOGIE KATALOGU PODLE HLEDISKA URČENÍ.....	30
4.3.1 <i>Služební katalog</i>	30
4.3.2 <i>Čtenářský (uživatelský) katalog</i>	30
4.4 TYPOLOGIE KATALOGU PODLE DRUHU ZAHRNUTÝCH DOKUMENTŮ.....	30
4.4.1 <i>Komplexní katalog</i>	30
4.4.2 <i>Druhový katalog</i>	30
4.5 TYPOLOGIE KATALOGU PODLE JEHO FORMY.....	31
4.5.1 <i>Svazkový katalog</i>	31
4.5.2 <i>Lístkový katalog</i>	31
4.5.3 <i>Plagátová forma katalogu</i>	32
4.5.4 <i>Katalog ve formě alba</i>	33
4.5.5 <i>Katalog na dřevných štítkách</i>	33

4.5.6 Katalog na mikromédiu.....	33
4.5.7 Katalog na magnetickém médiu.....	33
4.5.8 Automatizovaný (elektronický) katalog.....	33
5 ZHODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU KATALOGŮ KNIHOVEN V ČESKÉ REPUBLICE.....	37
5.1 POROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH OPACŮ.....	37
5.1.1 Katalogy vědeckých knihoven.....	38
5.1.1.1 Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové.....	38
5.1.1.2 Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích.....	40
5.1.1.3 Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem.....	41
5.1.1.4 Porovnání.....	42
5.1.2 Katalogy specializovaných knihoven.....	42
5.1.2.1 Knihovna CERGE-EI	42
5.1.2.2 Parlamentní knihovna.....	43
5.1.2.3 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana.....	45
5.1.2.4 Porovnání.....	46
5.1.3 Katalogy vysokoškolských knihoven.....	46
5.1.3.1 Knihovna Univerzity Hradec Králové.....	46
5.1.3.2 Knihovna Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze.....	47
5.1.3.3 Knihovna Pedagogické fakulty UK v Praze	49
5.1.3.4 Porovnání.....	50
5.1.4 Katalogy veřejných knihoven.....	51
5.1.4.1 Knihovna Jiřího Mahena v Brně.....	51
5.1.4.2 Městská knihovna Chrudim.....	52
5.1.4.3 Městská knihovna Šumperk.....	53
5.1.4.4 Porovnání.....	54
ZÁVĚR.....	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
PŘÍLOHY.....	I
PŘÍLOHA 1.....	I
PŘÍLOHA 2.....	V

Předmluva

Tématem bakalářské práce jsou katalogy knihoven. Při zpracování jsem vycházela z literatury psané v českém a anglickém jazyce. Pro potřeby poslední kapitoly jsem zkoumala vyhledávání v online katalozích vybraných knihoven z pohledu uživatele.

V první kapitole nahlížím na jednotlivé definice pojmu katalog, které se měnily současně s vývojem katalogů. Snažila jsem se použít definice z různého úhlu pohledu. Ve druhé kapitole jsem stručně nastínila vývoj katalogů. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce jsem zde byla nucena použít jen nejzákladnější údaje pro pochopení souvislosti vývoje. O historii katalogů by se samozřejmě dalo napsat mnohem více. Ve třetí kapitole poukazuji na rozdílnou formulaci cílů v české a anglo-americké literatuře a ustálení cílů katalogu v současnosti. Čtvrtá kapitola obsahuje typologii katalogu a charakteristiku jednotlivých druhů. Jednotlivé charakteristiky jsem musela zestručnit. Pátá kapitola se věnuje současnému stavu katalogů. Zabývám se v ní porovnáním jednotlivých online katalogů používaných v knihovnách v České republice. Zvolila jsem tři knihovny z každé z těchto oblastí: vědecké knihovny, specializované knihovny, vysokoškolské knihovny a městské knihovny.

Práci jsem chtěla nasměrovat tak, abych případným čtenářům ukázala, že nejen forma, ale i cíle katalogu se mění současně s vývojem informačních technologií.

K bakalářské práci přikládám dvě přílohy. V první příloze ukazuji jednotlivá rozhraní online katalogů v různých knihovních systémech vybraných knihoven, ve druhé příloze potom rozdílnou formu bibliografického záznamu: na katalogizačním lístku, ve formátu ISBD, ve formátu UNIMARC a ve formátu MARC21.

Rozsah práce je 58 stran, VII stran příloh. Při citování informačních zdrojů jsem vycházela z mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2. V textu používám citování pomocí prvního údaje záznamu a data vydání, stanoveného normou ČSN ISO 690 a doporučeného mezinárodní normou ČSN ISO 7144:1986.

Mé poděkování patří PhDr. Marcele Buřilové za její připomínky a cenné rady ohledně obsahu a struktury bakalářské práce.

1 Katalog - definice

Termín „katalog“ pochází z řeckého substantiva katalogos (sebrání), které je odvozeno od slovesa katalego (vypočítávám). Do současných jazyků se dostal přes latinský tvar catalogus [Příruční slovník jazyka českého in VODIČKOVÁ, 1975, s. 19].

První doklad o použití latinského “catalogus“ v knihovnickém slova smyslu je dle Živného z 12. století, kdy v Corbie označili soupis knih v knihovně výrazem “catalogus librorum“; obdobně, tj. “catalogus bibliothecae“ byl označen katalog knihovny ze St. Annaberg [BECKER in VODIČKOVÁ, 1975, s. 19].

Termín „katalog“ v dnešním pojetí se začíná v knihovnách běžně používat až v 18. století. Známa encyklopedie Diderota a d’Alemberta z roku 1751 obsahuje ve 2. svazku vysvětlení termínu katalog v tom významu, v jakém ho používáme dodnes [KRAMÁROVÁ, 1984, s. 5].

Definice pojmu katalog se vytváří v průběhu jeho vývoje. Pojetí autorů definic se liší.

Definice katalogu podle L. J. Živného:

L. J. Živný ve svých dílech uvádí velmi stručné definice.

Katalog jest soupis knih porízený za účelem zjištění obsahu knihovny [ŽIVNÝ, 1919, s. 69].

Uspořádaný soubor záznamů nazývá se katalogem [ŽIVNÝ, 1925, s. 3].

Soubor popisů podle některého znaku uspořádaných nazývá se katalog [ŽIVNÝ, 1928, s. 61].

Pokud předchozí tři definice sloučíme, vyjde nám jedna téměř komplexní definice: Katalog je uspořádaný soubor záznamů, které jsou řazeny podle určitého soupisného znaku a které představují exempláře uchované v knihovním fondu.

Definice katalogu podle M. Nádvorníka:

Miroslav Nádvorník uvádí definici katalogu, ve které rozepisuje, co vše může být obsaženo v knihovním fondu.

Katalogy jsou seznamy knihovních fondů (knih, brožur, časopisů, starých tisků, prvotisků, rukopisů, grafiky, map, hudebnin, norem, patentových spisů, mikrofilmů, fotokopii, gramofonových desek apod.), uspořádané podle určitého plánu a podle stanovených pravidel [NÁDVORNÍK, 1969, s. 13].

Definice uvedená v Terminologickém slovníku knihovnickém a bibliografickém:

Seznam literatury, uchovávané v knihovně, vytvořený podle určitého plánu a podle stanovených pravidel, v souladu s nejnovějšími úkoly při šíření ideově i vědecky a umělecky hodnotné literatury čtenářům [VODIČKOVÁ; CEJPEK, 1965, s. 42].

Tato definice vyplývá z tehdejšího politického režimu v Československé socialistické republice. Uvedla jsem ji proto, abych ukázala, jak veliký vliv mělo státní zřízení na knihovnictví.

Definice katalogu podle Hany Vodičkové:

Definice obsahuje nejen hlavní rysy katalogu, ale i funkce, které katalog plní. Ve výčtu chybí rešeršní funkce. V této definici můžeme vidět, jak blízké si tehdy byly pojmy informatika a informační věda.

Katalog v informatice je druh sekundárního dokumentu, který podává obraz konkrétního knihovního fondu, je vytvořen podle určitých pravidel a plní lokační, bibliografickou a propagační funkci [VODIČKOVÁ, 1976, s. 35].

Definice katalogu v TDKIV:

Definice v této databázi je velice detailní. Obsahuje hlavní rysy katalogu. K samotné definici pojmu autorka přiřazuje ještě funkce katalogu a jeho druhy. Důležitá je pasáž, která poznamenává, že katalog obsahuje katalogizační záznamy i o dokumentech, které knihovna *trvale nebo dočasně zpřístupňuje*. Což můžeme aplikovat na dokumenty publikované online.

Sekundární informační zdroj obsahující soubor katalogizačních záznamů o dokumentech, které daná instituce uchovává ve svých fondech nebo které trvale nebo dočasně zpřístupňuje, vytvářený podle předem stanovených zásad a umožňující zpětné vyhledávání dokumentů. K základním funkcím katalogu patří lokační funkce (katalogizační záznam informuje o umístění dokumentu a o organizaci fondu), bibliografická funkce (katalogizační záznam informuje o existenci dokumentu), rešeršní funkce (katalogizační záznam umožňuje efektivní vyhledání dokumentu), propagační funkce (katalogizační záznam informuje o nově vydaných dokumentech). Knihovní katalogy se dělí podle formy zpřístupnění (lístkové, listové, svazkové a elektronické), podle úplnosti (úplné, dílčí, souborné), podle typů zpřístupňovaných dokumentů (katalog knih, periodik, firemní literatury, speciálních dokumentů, apod.) [BALÍKOVÁ, 2003].

Definice v AACR:

V AACR se nachází dvě definice. První definice se týká pouze knihovního katalogu, druhá definuje katalogy všeobecně.

1. Soupis materiálů (dokumentů), obsažených v knihovním fondu nebo ve fondech skupiny knihoven, uspořádaný podle určitého plánu.
2. V širším slova smyslu soupis materiálů sestavený za nějakým účelem (např. katalog

výstavy, prodejní katalog) [AACR, 2003].

Daily a **Hanson** ve svém příspěvku *Katalogy a katalogizace* uvádí stručnou definici pojmu katalog.

Katalog je seznam knih, které jsou obsažené uvnitř jedné knihovny, a je spíše komplexní než výběrový. Katalog knihovny je jen jedna z mnoha forem bibliografie [DAILY; HANSON, 2003, s. 431].

V souvislosti s vývojem online katalogů se **Jaroslav Pokorný** zaměřil na nutnost změnit definici knihovního katalogu, která může obsahovat více informací, než jsme znali doposud.

Online katalog může obsahovat další informace např. [POKORNÝ, 1993, s. 55] :

- tituly článků v periodikách
- různé databáze včetně souborů s úplnými texty
- informaci o stavu exemplářů
- rady, jak hledat v katalogu efektivně
- informace o knihovních či společenských událostech.

Tento výčet však není kompletní. Dále se můžou připojovat naskenované obrázky titulních listů knih, informace o přístupu k online dokumentům atd.

V *ALA světové encyklopedii knihovní a informační služby* se též zamýšlí nad změnou definice katalogu, která by obsahovala i přístup k online dokumentům. Nová definice tam však není zaznamenána.

Definice katalogu, která je v současnosti chápána jako reprezentant záznamů určité knihovní sbírky, bude změněna. Uživatelé očekávají okamžitý přístup k dílům, jejichž záznam našli v katalogu [ALA, 1986].

V *Mezinárodní encyklopedii informační a knihovní vědy* se v oddíle věnovaném katalogům nachází definice, která již počítá s tím, že knihovní katalogy budou obsahovat odkazy na díla publikovaná online.

Katalog je seznam, soupis nebo inventář. Katalog je seznam, který identifikuje, popisuje a propojuje informační zdroje a v budoucnu bude odkazovat k plným textům dokumentů [FEATHER; STURGES, 2003. s. 59].

Definice katalogu se bude muset přizpůsobit současnému informačnímu prostředí. Katalogy nereprezentují pouze záznamy o fyzických dokumentech, které knihovna vlastní, ale také záznamy o dokumentech, ke kterým zajistí přístup.

2 Historický vývoj katalogu

2.1 Stručný historický přehled vývoje katalogu

2.1.1 Starověk

O existenci knihovních katalogů ve starověku se dochovalo jen málo zpráv. Neexistovaly katalogy v dnešním slova smyslu. Jednalo se spíše o inventáře, které představovaly soupis majetku. Sloužily pouze pro vnitřní potřebu knihovny. Vnější forma katalogu se v tomto období vyvíjela od záznamů dokumentů vyrytých ve stěnách budov po katalogy na hliněných destičkách až po katalogy ve formě svitků.

Ve starověku převažovaly dva druhy katalogů: systematický seznam a bibliografický seznam [DAILY; HANSON, 2003, s. 433].

Záznamy byly zpravidla řazeny podle umístění dokumentů na regálech, podle širších tematických skupin, později podle názvů dokumentů nebo jmen autorů. Řekové pravděpodobně jako první začali popisovat díla pod jmény autorů [DAILY; HANSON, 2003, s. 462].

Při archeologických výzkumech byl objeven pravděpodobně nejstarší soupis, který pocházel z Aššurbanipalovy knihovny v Ninive (1668-626 př. Kr.). Svou formou se podobal místnímu seznamu. Destičky zaznamenávaly bibliografické informace typu název díla (někdy jen počáteční slova textu), počet destiček, počet řádek, pododdělení a lokace nebo klasifikační symbol [JOHNSON in DAILY; HANSON, 2003, s. 433]. Podobná metoda byla použita v Edfú (200-300 př.n.l.), kde byl údajně vytesán seznam knižních titulů na stěny Horova Chrámu [DAILY; HANSON, 2003, s. 433].

Podle J. Cejпка se v Aššurbanipalově knihovně vyskytovaly dva druhy katalogů: tabulkový a sériový. Tabulkové zachycují počáteční slova všech tabulek s počtem řádků, sériové shrnují tituly všech sérií [CEJPEK, 2002, s. 24].

Nejvýznamnější soupis tohoto období je katalog Alexandrijské knihovny pocházející z roku 250 př. Kr., jehož autorem je Kallimachos. Byl sestaven ve formě Pinakes a jeho skutečný název zněl: Tabulky těch, kteří se proslavili ve všech vědních oborech a toho, co napsali ve 120 knihách [PIVOLUSKOVÁ, 1977, s. 9].

D. M. Norris uvádí možnost, že tento katalog ve skutečnosti sestavil Hermippus, asistent Kallimacha, v roce 220 př. Kr. [NORRIS in DAILY; HANSON, 2003, s. 433].

Ve většině literatuře se však jako oficiální autor uvádí Kallimachos.

Jednalo se o systematický katalog. Dochovalo se jen několik málo fragmentů. Termín Pinakes (jednotné číslo Pinax) poprvé použili Řekové, aby označili destičky, které tvořily katalog [WITTY in DAILY; HANSON, 2003, s. 433]. Bibliografická informace

zahrnovala stechiometrickou poznámku (počet řádek v textu) a pravděpodobně první slova díla. Záznamy byly dále členěny podle jména autora nebo chronologicky [DAILY; HANSON, 2003, s. 433].

J. Cejpek hovoří o tomto katalogu jako o prvním rozsáhle zpracovaném vědeckém katalogu v dějinách evropské vzdělanosti a jako o základu dějin řecké literatury [CEJPEK, 2002, s. 31].

V období vrcholné řecké civilizace se objevily systematické katalogy s hrubými hesly. Z období římské civilizace se nám moc zpráv o katalozích nedochovalo. Knihovny uchovávaly převážně díla řeckých spisovatelů. Díla se dělila do dvou kategorií: řecky psaná a latinsky psaná, uvnitř těchto dvou kategorií se dělila podle hlavních témat.

2.1.2 Středověk

Raný středověk (5. - 11. století)

Střediskem vzdělanosti a kultury se ve středověku staly kláštery, které budovaly vlastní knihovny. Tyto knihovny neměly veliký fond. Knihy se opisovaly ručně na pergamen, později na papír. Objevila se nová forma knihy – kodex. Vznikaly nákladné, zdobené rukopisy.

V období raného středověku hovoříme spíše o inventárních seznamech než o katalozích. Vznikly z potřeby sepsání majetku. Knihy byly zpravidla řazeny podle důležitosti díla. První místa zaujímal Bible a ostatní náboženská díla, světská díla byla řazena na konci seznamu [DAILY; HANSON, 2003, s. 434].

Většina katalogů zaznamenávala název nebo incipit (první slova z textu) díla, jméno autora (pokud byl znám), rozsah díla (počet svitků, destiček, nebo kodexů), umístění v knihovně, někdy i původ (historie vytvoření a vlastnictví dokumentu) a jméno písaře, který ho opisoval [ALA, 1986, s. 177].

Období raných klášterních a katedrálních knihovnických katalogů může být charakterizováno jako období základních metod. Jednalo se o hrubé seznamy, většinou názvů děl. Rukopisy nebyly uspořádané systematicky, ale podle hrubých předmětů. Záznamy se většinou řadily do těchto kategorií: archiv, biblické texty a komentáře, ústavní dokumenty, jednání ze shromáždění, kázání a epištoly otců, lekcionárů a legendy umučených se světskou literaturou. Časté bylo řazení do dalších podsekcí podle 7 svobodných umění: gramatika, rétorika, logika, aritmetika, geometrie, muzika a astronomie [THOMPSON in DAILY; HANSON, 2003, s. 434].

Nejvýznamnější literární dílo tohoto období je bibliografie *The Myrobiblion*. Photius, patriarcha z Konstantinopole, shromáždil přibližně 280 děl tohoto období a doplnil je

bibliografickými informacemi a kritickými poznámkami.

Produkce katalogů mezi 9. a 11. stoletím byla překvapivá. T. Gottlieb zaznamenal existenci 24 katalogů z 9. století, 17 katalogů z 10. století a 30 katalogů z 11. století [DAILY; HANSON, 2003, s. 434].

Vrcholný středověk (12. – 14. století)

Katalog měl podobu rukopisného dokumentu. Jednotlivé strany byly rozděleny do 2 sloupců. Záznamy se řadily podle hrubých předmětových hesel, potom chronologicky. Začalo se objevovat i uspořádání abecední podle jmen autorů.

Informace uvedené v katalogu byly velmi stručné, skládaly se ze jména autora, zkráceného názvu, počátečních slov textu, občas se objevily i poznámky týkající se fyzického stavu a barvy dokumentu nebo počtu položek ve svazku. Počáteční slova z textu díla bylo zapotřebí psát kvůli rozlišení jednotlivých děl, jelikož existovalo mnoho anonymních děl, které měly stejný nebo podobný název [DAILY, HANSON, 2003, s. 435].

Ve 13. století se začaly objevovat souborné katalogy. Jejich počátky mohou být stopovány v díle *Registrum Librorum Angliae* (1250 – 1296). Soupis měl zaznamenat knihovní fondy 183 anglických klášterních knihoven. Dílo zůstalo nedokončené [DAILY, HANSON, 2003, s. 435].

Ve 13. století začaly vznikat také katalogy univerzitních knihoven. Důkazem je katalog Sorbonny z roku 1289. Obsahoval přes 1017 latinských titulů, pouze 4 ve francouzštině. Byl uspořádaný do 10 hlavních oddělení: 7 svobodných umění plus teologie, medicína a právo. Uvnitř jednotlivých oddělení byly záznamy řazeny abecedně podle jména autora, následně podle názvu a počátečních slov textu [DAILY; HANSON, 2003, s. 435]. Katalogy Sorbonny mají vysokou hodnotu: jednotlivé záznamy zachycují přesný obsah knih, incipit, explicit, jméno dárce a cenu [CEJPEK, 2002, s. 48].

Katalog Převořství sv. Martina v Doveru v roce 1389 připojil k soupisu navíc index autorů, čímž se povýšil na skutečný katalog. V tomto období bylo připojení takovýchto indexů zřídka [DAILY; HANSON, 2003, s. 435].

2.1.3 Novověk

Katalogizačním záznamem a jeho úpravou se začali knihovníci zabývat až v novověku, když se knihovní katalogy stávaly informační pomůckou, tedy začaly měnit svoji funkci a s ní i svůj vzhled a vnější úpravu [DOBROVODSKÁ, 1976, s. 102].

Záznamy jsou uspořádány buď podle formálního hlediska (podle jména autora či názvu knihy) nebo podle věcného hlediska (obvykle podle vědních oborů). Vznikají tedy

jmenné a systematické katalogy [BUŘILOVÁ, 1999, s. 11].

15. století

S vynálezem knihtisku vzrostl počet publikovaných knih. Tištěné knihy nejprve napodobovaly formu rukopisu. Postupně se však při výrobě knihy začala uplatňovat určitá pravidla, např. zavedení titulního listu, který měl obsahovat název díla a jméno autora. Tyto informace se staly hlavními prvky pro popis v bibliografickém záznamu.

V roce 1494 sestavil Johann Trithem bibliografii církevních spisovatelů *Liber de scriptoribus ecclesiasticis*, ve které zahrnul abecední index autorů, uspořádaný podle křestních jmen, což se stalo vzorem pro budování katalogu v dalších stoletích [BESTERMAN in DAILY; HANSON, 2003, s. 437].

16. století

Od 16. století se začal prosazovat systematický přístup k budování katalogů na rozdíl od minulosti, kdy tvorba katalogu závisela na individuálním přístupu každého tvůrce. Stále častěji můžeme vidět zahrnutí abecedního rejstříku autorů. V několika katalogizačních záznamech se dokonce objevovala i jména překladatelů, komentátorů a vydavatelů. Díky rejstříku a většímu počtu přístupových bodů se katalogy odlišily od počátečních soupisů a zajišťují rešeršní funkci [DAILY; HANSON, 2003, s. 462].

Konrád Gesner sestavil komplexní mezinárodní bibliografii *Bibliotheca Universalis*. První svazek vyšel v roce 1545 a K. Gesner v něm zachytil seznam autorů, který rozdělil do tří sekcí: latinští, řečtí a hebrejští autoři. Autory řadil podle křestního jména. K dílu připojil souhrnný seznam se jmény v invertovaném pořádku. V druhém svazku nazvaném *Pandectarum* rozdělil díla z předchozího svazku podle 21 předmětových hesel [DAILY; HANSON, 2003, s. 437].

V tomto století Florian Treflerus navrhl pět druhů katalogů, které by se měly budovat v knihovnách: 1) katalog jmenný; 2) katalog systematický nebo místní seznam; 3) předmětový rejstřík pro obsahy všech děl; 4) abecední rejstřík ke 3); 5) seznam knih, které byly uschovány kvůli jejich věku nebo fyzickému stavu. Navrhl přidávat k dílům signaturu [NORRIS in DAILY; HANSON, 2003, s. 438].

Ke konci tohoto století byla zřejmá potřeba zajistit jednotnost a systematický přístup ke katalogům a katalogizaci [DAILY; HANSON, 2003, s. 438].

17. století

Na začátku 17. století F. Bacon vytvořil třídění věd, které se v úpravách používalo i v knihovnictví. Zároveň se stalo základem pro zpracování Deweyho desetinného třídění. 17. století přineslo velikou změnu ve fyzické formě katalogu. Začal se vyrábět tištěný

katalog, který si ihned vydobyl své místo, především díky svým výhodám týkajícím se jeho tvorby a snadnější čitelnosti. Ke katalogům se připojoval autorský nebo předmětový rejstřík. V několika katalozích se objevují i analytické záznamy. Své místo v katalogizačním záznamu si postupně získávají vydavatelské údaje, které se skládaly pouze z místa a roku vydání. Popisování děl pod křestními jmény autorů bylo nahrazeno jejich příjmeními. Katalog začal naplňovat svoji hlavní funkce - lokační a rešeršní.

K vývoji katalogů výrazně přispěli Thomas Bodley, Thomas James, Gabriel Naudé a Adrien Baillet, o nichž se stručně zmíním níže.

Sir Thomas Bodley a Thomas James v roce 1620 sestavili katalog Oxfordské univerzitní knihovny. Záznamy zahrnovaly autorovo jméno v přirozeném pořádku, název, místo, datum, velikost a slokaci. K hlavnímu katalogu byl připojen abecední rejstřík autorů a seznam komentátorů [NORISS in DAILY; HANSON, 2003, s. 439].

Thomas Hyde řídil vydání tohoto katalogu v roce 1674. V úvodu zaznamenal počet nejnovějších pravidel, kterými se řídil a která se používala až do poloviny 19. století.

Nová pravidla se týkala hlavního záhlaví:

1. v katalogu se použije jen jedna forma autorova jména
2. pseudonym a odkazy se použijí tehdy, jestliže není zjištěno autorovo jméno (překladaelé vystupovali jako původní autor)
3. anonymní díla se budou řadit podle jednoho ze 4 způsobů:
  - a) pod vybranou formou záhlaví pro hodně užívaná díla
  - b) pod místem nebo vydáním pro méně používaná díla
  - c) pod jménem autora uvedeném v životopise
  - d) pod nejpřesnějším slovem z názvu [NORRIS in DAILY; HANSON, 2003, s. 439].

Gabriel Naudé kritizoval tehdejší katalogy. Navrhoval sestavit dva typy katalogů:

1. katalog uspořádaný podle tříd (morálka, vědy a náboženství) a schopností (teologie, fyzika, právo, matematika, humanitní vědy, atd.) rozdělené do dalších pododdělení
2. jmenný katalog [NAUDEUS in DAILY; HANSON, 2003, s. 439].

Vznik předmětového katalogu je spojen se jménem francouzského knihovníka Adriana Bailleta, který sestavil katalog soukromé knihovny Francois de Lamoignon. Tento katalog se nedochoval. Adrien Baillet podporoval užívání hlavních předmětových kategorií pro stavění knih, které by mohly být dále rozděleny chronologicky, geograficky nebo podle podrobnějších předmětů; podporoval užívání odkazů; kritizoval tradiční jednodimenzální přístup k současnému stavění knih, protože je příliš omezující;

podporoval tvorbu předmětového rejstříku jako klíče pro multidimenzální přístup ke sbírce; podporoval potřebu jmenného rejstříku autorů; a rozlišoval přístup k bibliografickým dílům pod přesným jménem a pod předmětem [MAUNSELL in DAILY; HANSON, 2003, s. 440].

18. století

V 18. století vznikaly jmenné a systematické katalogy. Pro uspořádání záznamů byla stále dominantní tato tři hlediska: autor, velikost a předmět. Další poduspořádání bylo chronologické nebo názvové. Záznamy obsahovaly navíc vydavatelské údaje a počet listů v díle. V některých záznamech se dokonce ke jménu autora připojovalo i datum a místo narození a datum úmrtí. Ustálilo se užívání invertované formy jména autora.

V roce 1791 vznikla ve Francii první národní pravidla pro katalogizaci. Jako formát záznamů byly navrhovány hrací karty. Záznam obsahoval: přírůstkové číslo, přesný název díla tak, jak je zaznamenán v knize (pokud není extrémně dlouhý), vydavatelské údaje (místo, tiskař, datum), velikost dokumentu a další významné rysy týkající se jeho vzhledu. Pro zdůraznění mělo být v záznamu podtrženo jméno autora, pokud se objevuje na titulní straně nebo někde jinde v díle, nebo slovo (v případě anonymních děl), které nejvíce svědčí o předmětu. Lístky byly uspořádány abecedně a nití v levém dolním rohu sešity k sobě. Na spodní části lístku bylo zaznamenáno jméno obce nebo oblast, kde je kniha uchovaná. Poté se vytvořila kopie lístku, která se uložila v dané oblasti, a původní lístky byly posílány do Paříže [COLE in DAILY; HANSON, 2003, s. 441]. Mělo se jednat o souborný katalog, který se stane základem pro redistribuci knihovních fondů v době francouzské revoluce. Můžeme ho považovat za předchůdce lístkových katalogů. H. Vodičková však uvádí, že na myšlenku budovat lístkové katalogy přišel v 18. století německý knihovník A. CH. Kayser. Rozvoj lístkových katalogů se projevil až ve 20. a 30. letech 19. století.

19. století

V 19. století se používaly tyto druhy katalogů: jmenný katalog, systematický katalog, abecedně systematický katalog. Objevoval se i předmětový katalog. Co se týče formy katalogu, tištěný svazkový katalog byl nahrazen katalogem lístkovým, který se používal až do 20. století.

Bylo stanoveno vytvořit jen jeden záznam pro knihu. Titulní strana byla stále zdrojem popisu. Pokud se informace dodaly z jiné části knihy než je titulní strana, údaje se uváděly v hranaté závorce. Počátkem tohoto století se stali nakladatelé nebo tiskaři důležitou částí vydavatelských údajů. Na konci století se do záznamu začalo zařazovat i

stránkování. Do bibliografického popisu se zapisovali i editoři, překladatelé a další umělci [DAILY; HANSON, 2003, s. 451].

Během druhé poloviny 19. století byly na katalogy kladeny nové požadavky. Uživatelé chtěli nejen zjistit lokaci jednotky, ale také najít všechna díla od určitého autora, všechna vydání od určitého díla a všechna díla o určitém předmětu. Aby katalogy poskytl takový přístup, musel se zavést popis pod více záhlavími pro každou jednotku, kterou knihovna vlastnila [ALA, 1986, s. 177].

Předmětovým katalogem v 19. století se zabýval Martin Schrettinger, knihovník dvorské knihovny v Mnichově. V jeho příručce, kde shrnul všechny katalogizační zkušenosti, nacházíme oddíl: Realkatalog, ve kterém se zabývá teorií předmětového katalogu. Předmětový katalog považuje za základní katalog knihovny. V tomto díle teoreticky rozebírá, co je předmětový katalog a nazývá ho věcným katalogem [PIVOLUSKOVÁ, 1977, s. 119].

V polovině 19. století vznikl slovníkový katalog, který se používal převážně ve Spojených státech. Vznikl sloučením prvků jmenného, názvového a předmětového katalogu. Protože slovníkový princip byl užíván hlavně k uspořádání lístkových katalogů, jeho popularita začala klesat v polovině 20. století kvůli velikosti kartoték.

V roce 1841 Antonio Panizzi publikoval *91 Rules* pro potřeby knihovny Britského muzea. Začal rozlišovat pojetí díla a vydání. Definoval postup pro tvorbu záhlaví a odkazů. Hlavním prvkem záhlaví mělo být jméno autora. Pokud nebyl autor znám, název díla. Jeho pravidla a podstata autorství se staly základem pro Anglo-americkou katalogizační tradici. Panizzi definoval 5 základních charakteristik katalogu [LUBETZKY in DROBÍKOVÁ, 2003] :

- dostatečně detailní záznam, aby mohl uživatel knihu identifikovat
- pouze jedno záhlaví na jednotku
- normalizovaná forma autorského záhlaví
- shromáždění všech vydání a překladů díla dohromady
- křížové odkazy, které uživatele navedou ke správné formě jmen a názvů.

V roce 1876 publikoval Melvil Dewey *Dewey Decimal Classification (DDC)*. Vytvořením klasifikačního schématu vyřešil problém systematického katalogu. DDC se stalo základem pro vytvoření Mezinárodního desetinného třídění. Obě klasifikace se využívají ve věcné katalogizaci dodnes.

Dalším důležitým počinem tohoto období bylo vydání Cutterových *Rules for Dictionary catalog* (první vydání v roce 1876, další vydání v roce 1904). Pravidla byla souhrnem katalogizačního „umění“ období, byla doplněna četnými poznámkami, které

pojednávaly o jednotlivých problémech a navrhovaly alternativní řešení. Negativní stránkou Cutterových pravidel je, že jsou příliš vázané na tradici a omezují katalogizaci na rutinu [DAILY; HANSON, 2003, s. 450].

2.1.4 20. a 21. století

Ve 20. století se fyzická forma katalogů ve většině knihoven ustálila v podobě lístkového katalogu. V některých knihovnách v polovině 20. století začali knihovníci vytvářet katalog na mikrofiši nebo mikrofilmu. Vzhledem k rychlému technologickému vývoji se jednalo o krátké přechodné období. V 60. letech 20. století vznikaly elektronické katalogy, které jednoznačně nahradily všechny dosavadní formy katalogů. V roce 1961 proběhla v Paříži Mezinárodní konference o zásadách katalogizace. Výsledky konference vedly k vytvoření principů, které se týkaly funkcí a struktury katalogu a volby, formy a struktury záznamů [DAILY; HANSON, 2003, s. 455].

Od roku 1965 probíhaly pod vedením Henriette Avramové výzkumy v Kongresové knihovně na téma zpracování a komunikace katalogizačních záznamů pomocí počítače. Projekt, do kterého se zapojilo 16 federálních, státních a univerzitních knihoven, měl otestovat použitelnost konvertování katalogizačních záznamů a jejich převod do strojem čitelné podoby a umožnit tak jejich distribuci mezi knihovnami [RATHER in EHRLICHOVÁ, 2007]. První katalogizační záznamy na magnetické pásce ve formě strojem čitelných katalogizačních dat (MARC I) byly vydány v listopadu roku 1966 [U.S. Library of Congress in DAILY; HANSON, 2003, s. 457].

Hlavní myšlenkou formátu MARC II bylo vytvořit strukturu formátu (fyzická podoba na strojem čitelném mediu), který zaznamená bibliografické informace pro všechny druhy dokumentů (knihy, časopisy, mapy, hudebniny, články v časopisech atd.) a související záznamy (jméno a předmětové odkazy v záznamech atd.) [AVRAM, 2003, s. 1713]. MARC se stal roku 1971 ANSI standardem a roku 1973 dokonce ISO normou (ISO 2709) [EHRLICHOVÁ, 2007].

V USA se koncem 70. let začal vyvíjet Online Public Access Catalogue (OPAC). Postupně se během 80. a 90. let rozšířil v knihovnách Severní Ameriky, Austrálie, Velké Británie a v dalších evropských zemích. V některých knihovnách se po zavedení automatizovaných knihovnických systémů stále budovaly zároveň lístkové katalogy. Většina knihoven však původní lístkové katalogy uzavřela a orientovala se pouze na elektronický katalog.

Ch. R. Hildreth rozdělil OPACy podle jejich vývoje do 3 generací. První generace (tzv. historická generace) OPACů je založena na prekoordinovaném principu vyhledávání a

poskytla limitovaný přístup k bibliografickým informacím [MITEV, 1989, s. 144]. Druhá generace OPACů je efektivnější než klasický knihovní katalog, protože poskytuje: více přístupových bodů, více typů hledání, více druhů katalogu uspořádaných v jednom zdroji, informace o statusu dokumentu, lepší výsledky hledání, větší uspokojení uživatelů při procesu hledání, zajišťuje vzdálený přístup a přístup ke zdrojům jiné knihovny [HILDRETH, 1995]. Druhá generace OPACů je založena na postkoordinovaném principu. Třetí generace OPACů představuje kombinaci rysů předchozích dvou generací. Dotaz je možné zadat i v přirozeném jazyce, čímž se eliminuje potřeba uživatele znát vyhledávací strategie k vytvoření dotazu.

J. D. Byrum shrnuje vývoj katalogu za poslední čtyři desetiletí následovně:

V uplynulých čtyřech desetiletích byl vývoj knihovního katalogu nerozlučně svázán s pokroky v digitální technologii. V šedesátých letech začaly knihovny experimentovat s užitím digitální technologie pro podporu katalogizační produkce při získávání, formátování a výstupu bibliografických dat. V sedmdesátých letech zavedli vývojáři nejrůznější systémy pro podporu online přístupu ke knihovním katalogům. V sedmdesátých letech vývoj a implementace otevřených standardů doplnily novou dimenzi ve smyslu síťového propojení online katalogů. V devadesátých letech vývoj webových technologie poprvé umožnil knihovnám, aby záznamy ve svých online katalozích přímo propojily s popisovanými digitálními zdroji [BYRUM, 2005].

20. a následně 21. století představuje obrovské technologické změny, které se projevily samozřejmě i v oblasti knihovnictví. Katalog se stává propracovanějším a dostupnějším nástrojem, který je vyvíjen s hlavním cílem – uspokojit potřeby uživatele. Již dnes katalog nabízí více než jen záznamy o fyzických jednotách. Do budoucna můžeme ve větší míře předpokládat snahu katalogizovat elektronické zdroje a zajistit k nim přístup. Vše závisí na finančních a personálních možnostech dané knihovny.

Konec 20. století byl ve znamení empirických analýz katalogů, počátkem 21. století teoretickou prací očekávají spíše průzkumy uživatelského chování a potřeb právě vzhledem k entitám popisovaným bibliografickými i autoritními záznamy a následná revize katalogizačních přístupů, průzkumy, které budou využívat jak věcného, tak i jmenného popisu navzájem [DROBÍKOVÁ, 2003].

2.2 Bibliografický záznam

Definice pojmu katalogizační záznam:

Druh bibliografického záznamu, obsahující vždy i lokační údaje (signaturu a/nebo siglu) a exemplářové údaje knihovny uchováající katalogizovaný dokument. Původně byl chápán jako záznam pro katalog na rozdíl od bibliografického záznamu jakožto záznamu pro bibliografii [VODIČKOVÁ, 2003].

Definice pojmu bibliografický záznam:

Soubor údajů o zpracovávaném dokumentu, vytvořený specifickými knihovnickými metodami. Umožňuje identifikaci dokumentu tím, že představuje v něm obsažené dílo, jeho vyjádření, jeho provedení do podoby dokumentu a jeho fyzickou jednotku, dále umožňuje jeho vyhledání a získání přístupu k němu. Skládá se z bibliografického popisu, jmenných a věcných selekčních údajů, z obsahové charakteristiky, z lokačních, exemplářových a kódovaných údajů [VODIČKOVÁ, 2003].

V současné knihovnické praxi se používá termín bibliografický záznam, ať už se jedná o záznam vytvořený v katalogu nebo v bibliografii.

V oblasti katalogizace je velice důležitá standardizace. Vede ke zkvalitnění záznamů, k ušetření času a finančních nákladů na katalogizaci. Katalogizátoři mohou přebírat záznamy na mezinárodní úrovni a snadno se v nich orientovat, aniž by znaly konkrétní jazyk. Aby naplnila standardizace svůj smysl, bylo nutné vytvořit mezinárodní katalogizační pravidla a mezinárodní výměnný formát.

Standardizace je klíčový prvek efektivní výměny bibliografických informací v síti knihoven a je nápomocný k dosažení globálního katalogu [FATTAHI, 1995].

Katalogizační pravidla

Soubor pravidel, metodických pokynů a zásad pro výběr a formalizaci údajů v katalogizačním a bibliografickém záznamu. Slouží k dosažení jednotnosti a jako předpoklad k výměně záznamů. Původně pokyny a zásady pro vytváření a organizaci katalogu jmenného, předmětového, popř. i systematického [VODIČKOVÁ, 2003].

AACR (Anglo-American Cataloguing Rules)

Katalogizační pravidla jsou určena pro tvorbu katalogů a jiných soupisů vytvářených v univerzálních knihovnách všech typů. Pravidla obsahují bibliografický popis (popisné údaje) a ustanovení týkající se přístupových prvků (selekčních údajů, záhlaví) pro všechny druhy dokumentů, které se v knihovnách shromažďují [AACR, 2003, s. 1].

ISBD (International Standard Book Description)

Primárním cílem souboru textů ISBD je poskytnout pravidla pro popisnou katalogizaci kompatibilní v celosvětovém měřítku, a tím usnadnit mezinárodní výměnu bibliografických záznamů mezi národními bibliografickými agenturami a v celé světové

knihovnické a informační veřejnosti [ISBD(G), 1997, s. 2].

Výměnný formát

Standardizovaný formát struktury bibliografického, katalogizačního záznamu, autoritního záznamu, klasifikačních údajů, sloužící pro výměnu dat mezi jednotlivými informačními institucemi anebo systémy. Stanoví povinné údaje pro výměnu, pořadí údajů, jejich odpovídající kódová označení a pravidla použití [VODIČKOVÁ, 2003].

Struktura výměnného formátu se řídí mezinárodní normou ISO 2709 Výměnný a komunikativní formát. Tato mezinárodní norma specifikuje požadavky na obecný výměnný formát, který bude zahrnovat nejen záznamy, které popisují všechny druhy dokumentů určené pro bibliografický popis ale i další druhy záznamů. Tento obecný formát nedefinuje délku nebo obsah jednotlivého záznamu a nepřiznává žádný význam návěštím, indikátorům nebo identifikátorům. Tyto specifikace jsou funkcí implementovaného formátu [ČSN ISO 2709, 1998, s. 4].

MARC21

Bibliografický formát definuje kódy a konvence (např. označení (tag) pole, indikátory, označení podpole a kódované údaje), které identifikují prvky údajů v bibliografických záznamech ve formátu MARC [MARC21, 2003, s. 1].

V České republice se formát MARC21 používá od roku 2004.

Výše uvedené standardy (normy) spolu navzájem souvisí. Katalogizační pravidla AACR vyšla z normy ISBD. Je třeba zmínit, že oba standardy vznikly původně pro lístkový katalog. Anglo-americká katalogizační pravidla definují formu určitého údaje v bibliografickém záznamu, navíc na rozdíl od ISBD definují i např. selekční údaje, hlavní a vedlejší záhlaví, unifikované názvy. Výměnný formát jasně určuje, do jakého pole, resp. podpole, musí být tyto údaje zapsány. Je třeba mít na paměti, že kvalitní bibliografické záznamy jsou základem pro kvalitní katalog.

3 Funkce katalogu

Funkce katalogu se vyvíjely současně s vývojem katalogů, respektive katalogizace samotné. Katalogy původně sloužily jako soupisy k evidenci majetku. Jejich funkce se rozšiřovaly v souvislosti s růstem knihovního fondu a uživatelskými potřebami. Katalog se stal nejdůležitějším nástrojem pro přístup ke knihovní sbírce.

Rozšíření funkcí katalogu souvisí nejen s příchodem nové formy katalogů, tj. elektronických katalogů, ale také se změnou formy dokumentů, které jsou přístupné z knihovny.

3.1 Funkce katalogu v české knihovnické praxi

3.1.1 Lokační funkce katalogu

V databázi TDKIV je v definici pojmu katalog lokační funkce popsána takto: katalogizační záznam informuje o umístění dokumentu a o organizaci fondu [BALÍKOVÁ, 2003].

Tato funkce nabyla důležitosti v době vynálezu knihtisku, s čímž souvisel nárůst dokumentů a potřeba jejich uspořádání. Pro lepší orientaci v knihovním fondu sloužil katalog.

Jde o funkci, kterou ve vztahu k danému knihovnímu fondu nemůže nahradit jiný druh sekundárního pramene, souvisí s existencí knihoven od začátku jejich vývoje a se základním posláním knihoven: zpřístupnit knihovní sbírky [KRAMÁROVÁ, 1984, s.6]. Každý nově uložený dokument v knihovním fondu se při zpracování označuje signaturou. Právě signatura určuje místo pro uložení knihovní jednotky, tudíž zajišťuje i správný chod této funkce. Princip přidělování signatur si každá knihovna vytvoří sama. Přidělují se na základě logického postupu. Pro její tvorbu se používají abecední a číselné znaky. V některých knihovnách slouží jako signatura přírůstkové číslo dokumentu. Signatura je na rozdíl od přírůstkového čísla přenosná. Pokud se určitý dokument ztratí, jeho signatura může být znovu použita, přírůstkové číslo nikoliv.

3.1.2 Bibliografická funkce katalogu

Bibliografická funkce katalogu, někdy též nazývaná informační funkce, byla původně myšlena v jiném významu než v jakém ji známe dnes. V současné době tuto funkci chápeme tak, že informuje čtenáře o existenci určitého dokumentu.

Informační funkci plní především katalogy velkých knihoven (národní knihovny, univerzální vědecké knihovny) nebo knihovny s menším fondem, ale specializované na

určitý obor nebo téma (oborové knihovny) [BUŘILOVÁ, 1999, s. 7]. Z toho vyplývá, že tato funkce je závislá na velikosti knihovního fondu.

Bibliografická funkce katalogu se začala formovat už v průběhu 18. století, patrně ve spojení s postupujícím zvětšováním objemu fondů veřejných, zejména vědeckých knihoven, za situace, kdy bibliografií se vydávalo poměrně málo a existovala jistá uživatelská poptávka [VODIČKOVÁ, 1976, str. 30].

Hana Vodičková v 80. letech chápala bibliografickou funkci takto: Bibliografická funkce katalogu spočívá v tom, že katalog podává informaci, která všechna díla téhož autora, téhož oboru, o témž předmětu jsou v knihovním fondu, a tudíž – dovedeme-li dále, i která díla autor napsal, jaká díla z určitého oboru nebo o určitém předmětu existují, byla vydána [VODIČKOVÁ, 1976, s. 29]. Podle její definice bychom tuto funkci v anglo-americké literatuře nazvaly shromažďovací.

Co se týče funkce bibliografické, je nutné říci, že angličtina označuje termínem *bibliographic functions* všechny výše uvedené funkce dohromady [tj. rešeršní, shromažďovací, výběru a lokační]. Neuvažuje tedy zvlášť funkci bibliografickou [DROBÍKOVÁ, 2003].

3.1.3 Rešeršní funkce

Katalog umožní uživateli vyhledat dokument podle určitých kritérií. Se vznikem OPACů zaznamenala tato funkce posun vpřed. Uživatel má větší pohodlí při procesu vyhledávání. Má k dispozici více funkcí vyhledávání a více selekčních polí než tomu bylo u lístkových katalogů.

Katalogizátoři by se měli snažit vytvořit co nejlepší záznam v katalogu tak, aby v něm mohli uživatelé efektivně vyhledávat. Tato funkce je samozřejmě omezena velikostí a složením fondu knihovny.

3.1.4 Propagační funkce

Propagační funkce katalogu se definovala v socialistických zemích. Vyplynula z ideologie komunismu. V katalogích se nemohly vyskytovat záznamy o dokumentech, které byly ideově rozporné, tudíž neměla prakticky žádný význam. Západní knihovníci tuto funkci neuznávali. F. Reichman konstatuje, že katalog v socialistické knihovně má dodatečnou funkci: řídit četbu čtenáře v zájmu jeho komunistické výchovy; katalog se mění v první politickou zbraň [VODIČKOVÁ, 1976, s. 34].

Podle Drobíkové, můžou být funkce bibliografická a propagační chápány jako totožné, protože jejich úkolem je informovat čtenáře o dokumentu [DROBÍKOVÁ, 2003].

3.2 Funkce katalogu v anglo-americké literatuře

V anglo-americké literatuře se definují tři základní funkce katalogu: vyhledat informace, shromáždit informace a vybrat informace. Tyto funkce vycházejí z pojetí Ch. A. Cuttera. Na rozdíl od české praxe se v jejich výčtu nenachází funkce bibliografická, lokační a propagační.

V anglo-americkém pojetí se setkáváme s následujícími funkcemi katalogu [TAYLOR in DROBÍKOVÁ, 2003]:

3.2.1 Vyhledat informace (finding objective)

V české literatuře tuto funkci nazýváme rešeršní funkce. Katalog by měl umožnit uživateli efektivně nalézt dokumenty, které potřebuje.

3.2.2 Shromáždit informace (collocating objective)

Katalog by měl zajistit shromažďování informací stejného nebo podobného druhu, např. shromáždit dokumenty od stejného autora, stejná díla různého vydání, díla týkající se určitého předmětu. V prostředí automatizovaných knihovnických systémů k efektivnosti této funkce přispívá autoritní kontrola. V české literatuře není tato funkce definovaná.

3.2.3 Vybrat informace (selecting objective)

Katalog by měl umožnit uživateli vybrat si z více záznamů dokumentů. V české literatuře není tato funkce definovaná.

V 60. letech [20.st.] se Seymour Lubetzky zabýval teoriemi katalogizace. Ve svém díle *Cataloging rules and principles* popřel doposavad používaná katalogizační pravidla vytvořená Americkou knihovnickou asociací a formuloval mj. následující funkce katalogu:

- 1) umožnit uživateli ihned zjistit, zda knihovna má knihu, kterou on potřebuje
- 2) odhalit uživateli katalogu, pod jakou formou autorova jména a která jeho díla, popř. jejich vydání či překlady knihovna vlastní [LUBETZKY in DROBÍKOVÁ, 2003].

3.3 Cíle katalogu podle C. A. Cuttera

V roce 1876 Charles Ami Cutter publikoval dílo *Rules for a Printed Dictionary Catalog*, ve kterém mimo jiné definoval cíle katalogu. Svým postojem se obracel směrem k uživateli.

Cíle katalogu podle C. A. Cuttra [CUTTER in DAILY; HANSON, 2003, s. 2]:

1. umožnit osobě nalézt knihu, u níž je znám:

- autor
- název

- předmět
2. ukázat, co knihovna vlastní
- od určitého autora
  - o určitém předmětu
  - v určitém druhu literatury (žánru)
3. pomáhat při výběru knihy
- co se týče jejího vydání (bibliograficky)
  - co se týče charakteru knihy (literárně nebo tematicky).

Cíle vyplývají z formy slovníkového katalogu. Dají se však aplikovat i na jednotlivé katalogy lístkové (jmenný, předmětový a názvový). Jeho pojetí cílů katalogu v 19. století se stalo důležitým prvkem pro další vývoj katalogů.

Oddíl 1) představuje funkci rešeršní, oddíl 2) funkci shromažďovací a oddíl 3) funkci výběru. V bodu 2) můžeme vyčíst funkci lokační, i když nepojednává o konkrétním umístění dokumentu.

3.3 Funkce katalogu definované na Mezinárodní konferenci o zásadách katalogizace v Paříži

V říjnu roku 1961 se v Paříži konala Mezinárodní konference o zásadách katalogizace (*International Conference on Cataloguing Principles*). Cílem bylo zajistit mezinárodní standardizaci v oblasti katalogizace. Rozhodnutí, která vyplynula ze zasedání, se obecně nazývají Pařížské principy.

Principy se týkají výběru a formy záhlaví a údajů záhlaví – tj. hlavní prvky, které udávají pořadí záznamů - v katalozích tištěných knih, ve kterých jsou záznamy řazeny podle jmen autorů, pokud nejsou jména autorů identifikována, pod názvy děl, které se začleňují do abecedního pořádku [Statement of Principles, 1971, s. xiii].

Na této konferenci se mimo jiné definovaly hlavní cíle katalogu, které jsou dané pouze pro katalog jmenný a katalog názvový.

Katalog by měl být účinný nástroj pro zjištění [Statement of Principles, 1971, s. xiii]:

- 1) zda knihovna vlastní určitou knihu, u které známe
  - a) autora a název nebo
  - b) jestliže autor není jmenován v knize, její název samotný nebo
  - c) jestliže autor a název nejsou vhodné nebo dostatečné pro identifikaci, vhodnou náhradou za tento název; a

2)

- a) která díla určitého autora a
- b) která vydání určitého díla se v knihovně nachází.

Vzhledem k tomu, že jsou cíle definované pouze pro katalog jmenný a názvový, nenajdeme zde informaci týkající se věcného vyhledávání. Z výše uvedeného výčtu funkcí poznáme, že první bod zahrnuje rešeršní a lokační funkci. Ve druhém bodě se jedná o funkci shromažďovací. Chybí zde funkce výběru. V této době se ještě nehovoří o možnosti přístupu k dokumentu, o jeho statusu, ani o funkci navigační, jak uvidíme v následujících podkapitolách.

Dále byla na této konferenci definována struktura katalogu. Katalog by měl obsahovat [Statement of Principles, 1971, s. xiii]:

- 1) alespoň jedno záhlaví pro každou katalogizovanou knihu a
- 2) více než jedno záhlaví vztahující se k nějaké knize, kdykoliv je to nezbytné v zájmu uživatele nebo kvůli charakteristice knihy, např.:
  - a) pokud je autor znám pod více než jedním jménem nebo formami jména
  - b) pokud je autorovo jméno zjištěno, ale není na titulní straně knihy
  - c) pokud se na vytvoření díla podílelo několik autorů nebo spolupracovníků
  - d) pokud je kniha přisuzována více autorům
  - e) pokud kniha obsahuje dílo známé pod různými názvy.

Důležitým prvkem, který vyplynul z konference, je tvorba hlavního a vedlejšího záhlaví. Uživatel poté snadněji dohledá dokument v případech, kdy např. dokument má více autorů, dokument je znám pod více názvy, aj.

3.4 Funkce katalogu podle FRBR

V únoru 1997 se v Kodani konala mezinárodní konference pod vedením společnosti IFLA (*International Federation of Library Associations and Institutions*), kde předsedkyně studijní skupiny Olivia Madison předložila závěrečnou zprávu týkající se Funkčních požadavků na bibliografické záznamy. Studie byla schválena 5. září 1997.

Účelem této studie je vymezit jasně definovanými pojmy funkce bibliografického záznamu s ohledem na různá média, různé způsoby použití a různé potřeby uživatelů. Studie má zahrnout úplný rozsah funkcí bibliografického záznamu ve svém nejširším smyslu [IFLA, 2001, s. 2].

Studie předpokládá, že data, která jsou obsažená v bibliografickém záznamu, jsou vytvořena pro národní bibliografie a knihovní katalogy, které jsou užívány širokým okruhem uživatelů: čtenáři, studenty, vědci, zaměstnanci knihoven, nakladateli,

distributory, maloobchodníky, informačními pracovníky, správci duševního vlastnictví, atd. [IFLA, 2001, s. 6].

Studie užívá techniku analýzy entit, užívanou pro vývoj koncepčních modelů pro relační databázové systémy. Analýza začíná izolací entit, které jsou klíčovým objektem zájmu uživatelů bibliografických záznamů. Studie pak identifikuje charakteristiky či atributy asociované s každou entitou a vazby mezi entitami, které jsou nejdůležitější pro formulaci vyhledávacího dotazu, interpretaci odpovědí na vyhledávání a navigaci univerzem entit popisovaných v bibliografických záznamech [DROBÍKOVÁ, 2003].

Na rozdíl od předchozích autorů, FRBR definuje požadavky na jednotlivé bibliografické záznamy, ne na katalog jako celek. Předpokládá se, že pokud bude záznam splňovat jí definované požadavky, pak i katalog jako celek bude nástrojem pro plnění uživatelských potřeb. FRBR integruje jmenný i věcný popis a lze říci, že překonává všechny doposud formulované definice funkce katalogu [IFLA in DROBÍKOVÁ, 2003].

Pro analýzy použitelnosti zobrazení dat v intencích FRBR je na stránkách Library of Congress vystaven "FRBR Display Tool". Tento volně dostupný program umožňuje knihovně otestovat kvalitu své katalogizace vůči FRBR a vyzkoušet možnosti zobrazování svých katalogizačních dat v souvislostech vzájemných vztahů a nezávisle na komerčních softwarech OPACů [ŘÍMANOVÁ, 2005, s. 223].

Pro účely této studie jsou funkční požadavky na bibliografický záznam definovány ve vztahu k následujícím obecným potřebám uživatele při vyhledávání a využívání národních bibliografií a knihovních katalogů [IFLA, 2001, s. 63]:

- **najít dokumenty** odpovídající vyhledávacím kritériím, která si uživatel zadal (tj. zjistit jednu entitu nebo skupinu entit v souboru nebo v databázi jako výsledek vyhledávání s využitím atributů nebo vztahů entity)
- **určit entitu** (tj. potvrdit, že entita popsaná v záznamu odpovídá entitě, kterou uživatel hledal, nebo rozlišit mezi dvěma nebo více entitami, které mají podobné vlastnosti)
- **vybrat entitu**, která odpovídá potřebám uživatele (tj. zvolit entitu, která vyhovuje požadavkům uživatele s ohledem na obsah, fyzický formát atd., nebo odmítnout entitu, která neodpovídá potřebám uživatele)
- **získat přístup k popsané entitě** (tj. získat entitu nákupem, výpůjčkou atd. nebo zajistit přístup k entitě elektronickou cestou, spojením online do vzdáleného počítače).

Studie FRBR zareagovala na měnící se prostředí publikování dokumentů a na možnosti využití elektronických katalogů. Počítá s různými formami dokumentů, s množstvím přístupových bodů k jednotlivým záznamům a širokým okruhem uživatelů.

První bod definuje funkci rešeršní. Zároveň zahrnuje funkci shromažďovací – „...zjistit skupinu entit...“. Druhý a třetí bod představuje nové funkce, tj. určit entitu a vybrat entitu. Uživatel si již z katalogu zjistí, zda je dokument relevantní k jeho potřebě a následně si ho zvolí nebo odmítne. Zásadní změna, oproti předcházejícím definicím cílů katalogů, nastává ve čtvrtém bodě. Uživatel si zjistí, nejen zda knihovna vlastní určitý dokument, ale také zda-li si jej může ihned vypůjčit, případně rezervovat. Zároveň si může zajistit elektronické dodání dokumentu. Pokud se jedná o dokumenty publikované online, získá k nim ihned přístup. Tuto funkci lze charakterizovat mimo jiné i jako funkci lokační.

3.5 Funkce katalogu podle E. Svenonius

Elaine Svenonius ve svém díle *The Intellectual Foundation of Information Organization*, vydaném roku 2000, rozšiřuje funkce jmenované ve studii FRBR o funkci navigační [DROBÍKOVÁ, 2003].

Funkcí katalogu je umožnit uživateli [SVENONIUS in LICHTENBERGOVÁ, 2003]:

1. **najít** bibliografické zdroje ve sbírce (skutečné nebo virtuální) jako výsledek vyhledávání prostřednictvím atributů nebo vztahů mezi zdroji:

lokalizovat jeden zdroj

lokalizovat soubor zdrojů představující

- všechny zdroje patřící k jednomu dílu
  - všechny zdroje patřící k jednomu vyjádření
  - všechny zdroje patřící k jednomu provedení
  - všechna díla a vyjádření vytvořená osobou, rodinou či korporací
  - všechny zdroje vztahující se k jednomu předmětu
  - všechny zdroje definované jiným kritériem (jako např. jazykem, zemí vydání, datem vydání, fyzickým formátem atd.), používaným obvykle pro sekundární zpřesnění vyhledávání
2. **identifikovat** bibliografický zdroj nebo jeho zprostředkovatele
  3. **vybrat** bibliografický zdroj, který odpovídá potřebám uživatele
  4. **získat přístup** k popsáným jednotkám; nebo získat autoritní nebo bibliografický záznam
  5. **navigovat** uživatele katalogu (prostřednictvím logického uspořádání bibliografických informací a jasnou prezentací způsobu, jak se v katalogu

pohybovat, včetně prezentace vztahu mezi díly, vyjádřeními, manifestacemi, a jednotkami).

Těchto pět funkcí pak podle Svenonius zajistí tzv. plně sofistikovaný systém. Plně sofistikovaný systém je systém, který umožní uživateli vyhledání jakékoliv informace [DROBÍKOVÁ, 2003].

E. Svenonius podrobně formuluje funkce katalogu, které vychází ze studie FRBR. První bod zahrnuje funkci rešeršní, funkci lokační a funkci shromažďovací. Naprosto nově E. Svenonius řadí mezi funkce katalogu i funkci navigační. Tato funkce bude plnit správně svoji úlohu tehdy, pokud bude v katalogu uplatněn model FRBR a pokud bude mít uživatel k dispozici nápovědu týkající se manipulace se systémem. Všimněme si, že v definici nepoužívá termín dokument, ale bibliografický zdroj.

3.6 Frankfurtské principy

V roce 2003 se ve Frankfurtu konalo první z řady Setkání expertů IFLA o mezinárodních katalogizačních pravidlech. Při tomto počátečním setkání se účastníci rozhodli aktualizovat principy, jež tvoří funkce katalogu, jednak aby potvrdili tradiční cíle, na nichž spočívá katalogizační politika a praxe, a dále aby je rozšířili a modifikovali tak, aby odrážely současné možnosti on-line katalogů [BYRUM, 2003].

Definovány byly funkce **vyhledávací, identifikační, výběrová, zpřístupňovací a navigační**, které vycházejí z díla E. Svenonius.

Důležitou funkcí katalogu je zpřístupnění dokumentů. Počítá se tedy nejen s fyzickou výpůjčkou, ale také s elektronickým dodáním dokumentu nebo zpřístupněním dokumentů online. Dalším důležitým a poměrně novým rysem je funkce navigace. Při rešerši by se měl uživatel snadněji dobrat k dokumentu, který uspokojí jeho informační potřebu. Měl by mít kontrolu nad prováděnými rešeršemi. Systém by měl být jednoduchý na ovládání. Veškeré příkazy, které uživatel zadává, by měly být jasně pojmenované.

Kvalitu práce s katalogem ovlivňuje mimo úroveň zpracování dat i kvalita přístupového rozhraní elektronického katalogu [ŘÍMANOVÁ, 2005, s. 221].

4 Typologie katalogu

V době neautomatizovaných knihovnických systémů jsme dělili knihovní katalogy tak, jak popisují v následujících podkapitolách. Aby byl umožněn vícehlediskový přístup při vyhledávání v katalozích, bylo třeba budovat soustavu katalogů. Ve většině případů knihovny vytvářely jako základní katalogy jmenný katalog a věcný katalog. Volba druhu katalogů a jejich množství závisela na velikosti, potřebě a druhu knihoven.

V době automatizovaných knihovnických systémů jsou bibliografické záznamy uloženy v jedné databázi. Můžeme říci, že v současné době knihovně stačí dva katalogy. Elektronický katalog v modulu katalogizace, ke kterému mají přístup vyškolení knihovníci, a OPAC, ke kterému mají přístup uživatelé.

4.1 Typologie katalogu podle soupisného údaje

4.1.1 Jmenný katalog

Knihovní katalog, v němž jsou záznamy jednotlivých dokumentů řazeny abecedně podle jmen autorů (individuálních i korporativních) a u děl bez autorů, popř. s více než třemi autory, podle jejich názvů [BALÍKOVÁ, 2003].

Uspořádání jmenného katalogu je založené na formálním principu, tj. na venkovních znacích každého díla, přičemž obsah díla se nebere v úvahu [DOBROVODSKÁ, 1976, s. 95].

Jmenný katalog se nesprávně nazývá jako katalog abecední autorský, katalog autorský, katalog jmenný abecední. Ve starší literatuře jsme se mohli setkat také s označením katalog nominální.

Jmenný katalog přivádí čtenáře spolehlivě ke konkrétní publikaci, zná-li čtenář jejího autora a název; sděluje, zda je ve fondu knihovny zastoupeno dílo určeného autora, v určitém vydání, v překladu, v originálu; informuje o dalších, čtenáři neznámých dílech téhož autora a jejich vydáních; poskytuje bibliografické informace o místě a datu vydání určitého titulu, jeho přesném názvu, správném jménu autora apod. [VODIČKOVÁ, 1963, s. 9].

Podle M. Nádvorníka jmenný katalog odpovídá na tři základní otázky [NÁDVORNÍK, 1969, s. 14]: 1. Která díla určitého původce jsou v knihovně?

2. Je v knihovně určité dílo?

3. Která vydání určitého díla jsou v knihovně?

Tvorba jmenného katalogu v knihovnách byla povinná, jelikož představoval základní prvek v soustavě katalogů.

4.1.2 Věcný katalog

Katalog, v němž jsou pro řazení záznamů určující věcné údaje o dokumentech. Informuje o tematické skladbě knihovního fondu. Rozlišují se dva základní typy věcných katalogů: předmětový a systematický [BALÍKOVÁ, 2003].

Většinou se jednalo o lístkový katalog. V minulosti se můžeme setkat s označením reálné katalogy, což vyplývalo z latinského slova res = věc.

4.1.2.1 systematický katalog

Věcný knihovní katalog v němž jsou záznamy o dokumentech uspořádány systematicky podle klasifikačního systému [BALÍKOVÁ, 2003].

Jedná se o historicky nejstarší typ katalogu. V minulosti jsme se mohli setkat s označením katalog oborový, katalog soustavný nebo katalog vědecký. Stal se populární zejména v Evropě. V soustavě katalogů plnil velmi důležitou funkci.

Systematický katalog přivádí čtenáře podle jeho zájmů k publikacím, které mu byly až dosud neznámé, a tím znatelně rozšiřuje jeho přehled o literatuře, který je v systematickém katalogu ještě umocněn příbuznými okolními podtřídami a skupinami, což má význam zejména pro vědeckou a odbornou práci [VODIČKOVÁ, 1965, s. 12].

Výhodou katalogu je, že čtenář najde na jednom místě všechnu literaturu z určitého oboru, která je obsažená v knihovním fondu, i pokud nezná autory a názvy děl [DOBROVODSKÁ, 1976, s. 95].

Systematický katalog se dále dělí podle způsobu uspořádání záznamů na abecedně systematický katalog a předmětově systematický katalog.

a) Abecedně systematický katalog

Katalog, v němž jsou základní třídy použité klasifikace uspořádány abecedně podle svých názvů, nikoliv systematicky [BALÍKOVÁ, 2003].

b) Předmětově systematický katalog

Smišený věcný katalog, v němž jsou katalogizační záznamy uspořádány podle obsahové charakteristiky dokumentu do předmětových kategorií seřazených abecedně; uvnitř těchto předmětových kategorií jsou pak řazeny systematicky [BALÍKOVÁ, 2003].

4.1.2.1 předmětový katalog

Věcný knihovní katalog, v němž jsou záznamy jednotlivých dokumentů řazeny abecedně podle prvního slova předmětového hesla [BALÍKOVÁ, 2003].

Martin Schrettinger definuje v 19. století předmětový katalog: "Předmětový katalog není nic jiného než věcný registr k celé knihovně." Podle něho se mají hesla formulovat

v mateřské řeči [PIVOLUSKOVÁ, 1977, s. 119].

Katalog předmětový se nesprávně nazývá katalogem abecedním heslovým. Ve starší literatuře se můžeme setkat s pojmenováním katalog encyklopedický, katalog heslový, katalog heslový věcný nebo katalog věcný abecední.

S předmětovým katalogem jsme se mohli setkat převážně v knihovnách západních zemí Evropy a v Americe. Ve střední a východní Evropě se vytvářel zřídka. H. Vodičková podává toto vysvětlení: Jestliže je předmětový katalog s oblibou budován v anglosaských zemích, i když mnohdy nikoli v čisté formě, je tato skutečnost jen dokladem toho, že odpovídající jazyková skupina a z ní především angličtina je svou častou homonymitou a možností snadného tvoření více či méně přehledných složení přímo ideální pro předmětový katalog. Naproti tomu slovanské jazyky přílišnou synonymitou a existencí adjektiv ztěžují jeho budování i používání. Čeština sama však stojí asi uprostřed těchto dvou skupin a je možno i pro čtenáře našich knihoven budovat poměrně snadno užitelné předmětové katalogy [VODIČKOVÁ, 1965, s. 15].

K budování předmětového katalogu využívali knihovníci pomůcek jako jsou hesláře, seznamy použitých doplňků, typové klíče [PIVOLUSKOVÁ, 1977, s. 146].

Uživatel nemusí znát klasifikační schéma, jak je nutné u systematického katalogu. Na druhou stranu při práci s tímto katalogem musí znát odbornou terminologii. Vzhledem k tomu, že stačí doplnit pouze nové heslo, které se nemusí členit do složitého systému, předmětový katalog dokázal rychle zareagovat na nové objevy ve vědě.

4.1.2.2 Systematicko-předmětový katalog

Smíšený věcný katalog, v němž jsou záznamy o dokumentech roztríděny nejprve do základních vědních oborů a v jejich rámci pak abecedně podle předmětových hesel [BALÍKOVÁ, 2003].

4.1.2.3 Tematický katalog

V databázi TDKIV se setkáme se dvěma typy definic tematického katalogu:

1. Dílčí věcný knihovní katalog knihovny, který zachycuje vymezenou část fondu vztahující se k určitému tématu.
2. Knihovní katalog obsahující seznam hudebních skladeb a jejich témata [BALÍKOVÁ, 2003].

Tento druh katalogu se objevuje převážně ve veřejných a dětských knihovnách. Obsahuje záznamy vymezeného fondu, který se vztahuje např. k určitému aktuálnímu tématu, nebo určitému žánru. Uspořádání tohoto katalogu si většinou určují knihovníci sami. Nepodléhá žádnému klasifikačnímu schématu.

4.1.3 Slovníkový katalog

Katalog, v němž jsou záznamy dokumentů uspořádány v jedné abecední řadě podle jmen autorů, názvů korporací, názvů dokumentů a předmětových hesel [BALÍKOVÁ, 2003].

Struktura slovníkového katalogu je ryze abecední. Princip autorský je v něm spojen s principem předmětovým, a to tak, že v jedné abecedě jsou zařazeny záznamy téhož díla pro katalog jmenný, předmětový a názvový spolu se záznamy, označujícími formu díla. Znamená to, že každá publikace je ve slovníkovém katalogu zachycena nejméně třikrát: pod autorem, pod názvem a pod předmětem pojednání [VODIČKOVÁ, 1965, s. 19].

Nesprávně se slovníkový katalog nazývá křížový katalog, což vyplývá z jeho struktury. Tento katalog se hojně využíval především v amerických knihovnách ve formě lístkového katalogu. Jeho nevýhodou je, že se v jednom katalogu nashromáždí velké množství záznamů a postupem času se stává nepřehledným. Proto se později začal dělit na více katalogů.

4.2 Typologie katalogu podle rozsahu zaznamenaného fondu

4.2.1 Úplné (generální) katalogy

Úplné katalogy obsahují záznamy všech dokumentů obsažených v knihovně. Plní úlohu služebních katalogů. Většinou se jednalo o jmenný katalog.

4.2.2 Částečné (dílčí) katalogy

Částečné katalogy se vytvářely v knihovnách samostatně pro jednotlivé druhy dokumentů.

4.2.3 Souborné katalogy

Knihovní katalog obsahující částečně nebo v úplnosti záznamy dokumentů více než jedné knihovny nebo informační instituce. Záznamy obsahují sigly knihoven, které identifikují vlastníka dokumentu [KRČMÁŘOVÁ, 2003].

Souborné katalogy jsou v době, kdy knihovny celého světa nashromáždily nepřehledné bohatství literatury všech dob, všech národů a všech vědních oborů, základním předpokladem pro využití všeho toho nejlepšího, co knihovny ve svých skladištích uchovávají [VODIČKOVÁ, 1965, s. 33].

Se vznikem automatizovaných knihovnických systémů se souborné katalogy staly více využívanými. Jsou důležitým nástrojem nejen pro meziknihovní výpůjční služby, ale i pro mezinárodní meziknihovní výpůjční služby na úrovni celého světa.

Typologie SK na základě práce J. Cejпка z roku 1971 [BULÍNOVÁ, 2003]:

1. Podle druhu dokumentu:

- SK monografií, SK periodik, SK hudebnin, SK rukopisů atd.

2. Podle dosahu působnosti:

- SK místní, SK regionální, SK národní, SK mezinárodní
- dosah působnosti lze dále dělit podle obsažených dokumentů nebo účastnických knihoven

3. Podle oborového zaměření:

- SK všeobecné, SK speciální (resp. specializované)

4. Podle původu zahrnuté literatury:

- SK s literaturou domácího původu, SK s literaturou zahraničního původu, SK smíšené

Tato typologie je zastaralá. Platná byla v době lístkových katalogů.

Typologie SK podle G. Krčmářové z roku 2001 [KRČMÁŘOVÁ, 2001]:

1) podle typu nosiče

• **Klasické lístkové souborné katalogy**

Klasické souborné katalogy jsou lístkové katalogy nebo tištěné soupisy, vyznačující se omezeným zpřístupněním, jak fyzickou existencí na jednom místě, tak omezenými možnostmi při vydávání [KRČMÁŘOVÁ, 2001].

• **Elektronické souborné katalogy**

Elektronické souborné katalogy obsahují strojem čitelné záznamy dokumentů, vytvářejí báze dat většinou přístupné na internetu, dávají možnost mnohahlediskového vyhledávání [KRČMÁŘOVÁ, 2001].

2) podle použité technologie

• **Reálné (centralizované) souborné katalogy**

Reálné (centralizované) souborné katalogy importují záznamy do jedné reálné báze dat, záznamy jsou na základě porovnání duplicit slučovány, tj. jeden záznam obsahuje informace o více knihovnách, které daný dokument vlastní. Tento typ katalogu je velmi náročný na správu, je zde naprosto nezbytné dodržení technických standardů: znakové sady, formáty apod., velmi důležitá je údržba přístupových souborů. Uživatel vyhledává pouze v jedné databázi, vyhledané záznamy mají téměř stejnou úroveň zpracování a v rámci možností uživatel neřeší duplicitu záznamů [KRČMÁŘOVÁ, 2001].

• **Virtuální (distribuované) souborné katalogy**

Technologie propojení nezávislých knihovních katalogů pomocí jednotného uživatelského rozhraní, které umožňuje paralelní prohledávání jednotlivých katalogů a vytváří virtuální (reálně neexistující) souborný katalog. Základním

předpokladem funkce virtuálního souborného katalogu je standardní vyhledávací protokol, jenž podporuje formulaci rešeršního dotazu a zpřístupnění záznamů (např. komunikační protokol Z39.50) [KRČMÁŘOVÁ, 2003].

Podle mého názoru, v budoucnu, v případě, že budou mít všechny knihovny své katalogy vystavené na internetu a splňovat danou strukturu záznamu, se stanou virtuální souborné katalogy prioritními.

3) podle způsobu získávání záznamu

- **Dostředivé souborné katalogy**

Záznam je vytvořen primárně v lokálním katalogu účastnické knihovny a je kopírován do souborného katalogu [KRČMÁŘOVÁ, 2001].

- **Odstředivé souborné katalogy**

Záznam je vytvořen primárně v souborném katalogu a je kopírován do lokálního katalogu účastníka [KRČMÁŘOVÁ, 2001].

4) dle počtu použitých systémů

- **Homogenní souborné katalogy**

1. Souborný katalog zachycující fondy knihoven téhož typu.
2. Souborný katalog obsahující záznamy knihoven, které používají shodný automatizovaný knihovní systém [KRČMÁŘOVÁ, 2003].

- **Heterogenní souborné katalogy**

1. Souborný katalog obsahující záznamy knihoven různých typů.
2. Souborný katalog obsahující záznamy knihoven, které používají různé automatizované knihovní systémy [KRČMÁŘOVÁ, 2003].

O. Husby v roce 1999 rozdělil souborné katalogy na reálné a virtuální [HUSBY in BULÍNOVÁ, 2003]

- Reálné souborné katalogy pracují s fyzickou databází.
- Virtuální souborné katalogy nabízejí přístup k řadě samostatných databází pomocí uživatelského rozhraní, které umožňuje prohledávání těchto databází.

M. J. Dovey v článku z roku 2000 popisuje pět modelů souborných katalogů, které korespondují s typologií O. Husbyho [DOVEY in BULÍNOVÁ, 2003]:

- 1. model: úplně centralizovaný souborný katalog
- 2. model: záznamy jsou z lokálních katalogů exportovány do souborného katalogu
V tomto případě se jedná o dostředivé souborné katalogy.
- 3. model: záznamy jsou vytvářeny v souborném katalogu a importovány do lokálních katalogů
V tomto případě se jedná o odstředivé souborné katalogy.

- 4. model: simultánně aktualizovaný jak lokální, tak i centrální (souborný) katalog
- 5. model: virtuální souborný katalog

4.3 Typologie katalogu podle hlediska určení

4.3.1 Služební katalog

Katalog určený převážně pro vnitřní chod knihovny, zachycující ve velkých knihovnách i tu literaturu, jež není zařazena ve čtenářských katalozích. Základním služebním katalogem bývá generální katalog [BALÍKOVÁ, 2003].

Zpravidla se jako služební katalog buduje jmenný katalog. Čtenáři do tohoto katalogu nemají přístup. Knihovny s malým fondem budovaly pouze čtenářský katalog, který sloužil jak knihovníkům, tak čtenářům.

V době automatizovaných knihovních systémů takto můžeme nazývat (vzhledem k přístupu) katalog v modulu katalogizace, do kterého mají přístup pouze vyškolení knihovníci. Ti mohou ukládat nové údaje a zároveň měnit zastaralé nebo chybné údaje. Zásadním rozdílem však je, že v obou katalozích, jak v katalogu v modulu katalogizace, tak v OPACu se nachází záznamy všech knih, které knihovna vlastní.

4.3.2 Čtenářský (uživatelský) katalog

Knihovní katalog sloužící potřebám uživatelů [BALÍKOVÁ, 2003].

Čtenářský katalog ve větších knihovnách neobsahoval záznamy knih v takovém rozsahu jako služební katalog. Většinou se jednalo o systematický nebo předmětový katalog.

V bývalých socialistických zemích tento katalog sloužil převážně propagační funkci. Naopak knihovníci západních zemí zastávali názor, že všechny katalogy mají zachycovat celý fond knihovny, a to bez ohledu na to, zda jsou dokumenty zastaralé.

V současné době považujeme za čtenářský (uživatelský) katalog OPAC. Uživatelé k němu mají přístup, ale nesmí do něho zasahovat. Jak jsem zmínila výše, nachází se v něm záznamy všech knih, které knihovna vlastní.

4.4 Typologie katalogu podle druhu zahrnutých dokumentů

4.4.1 Komplexní katalog

Komplexní katalog obsahuje záznamy všech druhů dokumentů. Za komplexní katalog dnes můžeme považovat OPAC.

4.4.2 Druhový katalog

Druhový katalog obsahuje záznamy jen určitého druhu dokumentů, např. katalog periodik, katalog beletrie aj.

4.5 Typologie katalogu podle jeho formy

4.5.1 Svazkový katalog

Knihovní katalog ve formě knihy [BALÍKOVÁ, 2003].

Záznam v tomto katalogu představuje řádek na straně knihy. Obsahuje jen základní údaje o dokumentu. Na rozdíl od lístkového katalogu, svazkový katalog neumožňuje vytvářet odkazy. Problémy při tvorbě tohoto katalogu nastanou při začleňování a vyřazování jednotlivých záznamů, proto je vhodné použít ho jen pro uzavřený fond.

Používání těchto katalogů přetrvalo do konce 19. století, kdy byly nahrazeny katalogy lístkovými. Záznamy dokumentů byly řazeny většinou podle vědních oborů tak, jak byly knihy uspořádané na policích. Můžeme říci, že se jednalo o původce systematických katalogů.

Jejich výhodou je, že záznamy jsou přehledné, můžeme se v nich rychle orientovat a není je možné odstranit nebo poškodit [DOBROVODSKÁ, 1976, s. 93].

4.5.2 Lístkový katalog

Lístkový katalog obsahující abecedně nebo systematicky řazené katalogizační záznamy, které jsou zapsány na samostatných katalogizačních lístcích předepsaného formátu [BALÍKOVÁ, 2003].

Základní jednotkou lístkových katalogů je katalogizační lístek, který představuje záznam jednoho dokumentu. Katalogizační lístky se ukládají do zásuvek, které se spojují v lístkovnici. V jednotlivých zásuvkách se umísťují rozřaďovače, které napomáhají přehlednosti katalogu. Katalogizační lístky si knihovny buď kupovaly ve specializovaných prodejnách, nebo je vyráběly samy. Původně se lístky psaly ručně, později na psacím stroji.

Roku 1876 Americká knihovnická společnost ALA přijala jednotný mezinárodní formát pro katalogizační lístek, který měl rozměry 7,5 x 12,5 cm [BUTTERFIELD, 2003].

Uvedení mezinárodního formátu katalogizačního lístku do praxe znamenalo progresivní čin, protože umožnilo výměnu katalogizačních lístků minimálně v rámci hranic jednoho státu a vytvořilo předpoklady pro ústřední katalogizaci [KRAMÁROVÁ, 1984, s. 7].

Zde můžeme spatřit počátek standardizace v oboru katalogizace na mezinárodní úrovni, co se týká formátu záznamu.

Na rozdíl od svazkového katalogu, v lístkovém katalogu záznam představuje samostatnou fyzickou jednotku. Vytváří se jednak hlavní záznamy, jednak vedlejší záznamy.

Hlavní záznam musí být úplný záznam, který obsahuje všechny nezbytnosti pro

identifikaci knihy. Další záznamy mohou být vedlejší záznamy (tj. záznamy založené na hlavním záznamu a opakování pod jinými informacemi v záhlaví) nebo odkazy (které směřují čtenáře k dalším místům v katalogu) [Statement of Principles, 1971, s. xiv].

Pomocný záznam je doplňkem hlavního katalogizačního záznamu, slouží k zachycení dalšího přístupového hlediska ke zpracovávanému dokumentu a/nebo k jeho snazšímu vyhledání. Je zpravidla mnohem stručnější než hlavní katalogizační záznam. Obsahuje vždy alternativní selekční údaj odkazovaný na záhlaví hlavního záznamu [VODIČKOVÁ, 2003].

V elektronických katalogích odpadla práce s vytvářením několika záznamů pro jeden dokument. Jeden bibliografický záznam obsahuje všechny povinné bibliografické údaje strukturované ve výměnném formátu, ve kterém se nachází odlišná pole pro hlavní a vedlejší záhlaví.

Výhody lístkového katalogu v porovnání s elektronickým katalogem:

- není vázán na potřebu elektrické energie
- je dostupný i v případě výpadku počítačové sítě
- mohou jej používat i počítačově negramotní lidé

Nevýhody lístkového katalogu v porovnání s elektronickým katalogem:

- je vázaný na jedno místo
- zaujímá větší prostor
- při manipulaci se lístky opotřebovávají
- v jednom katalogu se vyhledává pouze podle jednoho selekčního údaje
- pomalejší vyhledávání
- méně údajů v záznamu
- tvorba hlavních záznamu musí být doplněna tvorbou odkazů
- záznam se dostane k uživateli pomaleji

V současné době se lístkové katalogy nahrazují elektronickými katalogy. S lístkovým katalogem se můžeme v některých knihovnách setkat ve formě naskenovaného lístkového katalogu, který je uživatelům přístupný na webových stránkách knihovny. Jedná se o první fázi retrokonverze, která předchází převedení lístkového katalogu do strukturovaného formátu v elektronickém katalogu. Rychlost a způsob retrokonverze závisí na finančních možnostech dané knihovny.

4.5.3 Plagátová forma katalogu

Označuje se též jako katalog nástěnný. Katalog obsahuje málo záznamů a je velice přehledný. Dnes se s ním setkáváme zřídka. Slouží k prezentaci knihovny veřejnosti tím, že uživateli nabídne rychlou informaci, např. o nových dokumentech v knihovně.

4.5.4 Katalog ve formě alba

Katalogy ve formě alba se používají zejména v dětských knihovnách. Alba jsou vhodnou formou propagace knih pro děti, protože formou jsou blízké jejich vnímání a učí je pracovat s katalogy [DOBROVODSKÁ, 1976, s. 94].

4.5.5 Katalog na děrných štítkách

Děrný štítek se považuje za nejstarší typ paměti (paměťového media) na světě. Začal se používat už koncem 19. století [PIVOLUSKOVÁ, 1977, s. 213].

Nejdůležitější údaje o jednotlivých publikacích jsou na těchto štítcích vyděrovány podle určitého smluveného kódu [VODIČKOVÁ, 1965, str. 31].

Tato forma katalogu se uplatnila především v zahraničních knihovnách.

4.5.6 Katalog na mikromédiu

Jako mikromedium pro tvorbu katalogu se používal mikrofilm, později mikrofiš.

4.5.7 Katalog na magnetickém médiu

Katalogizační záznamy jsou tu uloženy na magnetické pásce anebo disku a jejich obrazy jsou při hledání vyvolané na obrazovku [KRAMÁROVÁ, 1984, s. 10].

Katalog na děrných štítkách, katalog na mikromédiu a katalog na magnetickém médiu můžeme považovat za jakési přechodné typy, jejichž tvorba byla zastíněna technologickým vývojem, který směřoval ke vzniku elektronických katalogů. Bibliografické informace v těchto katalogích se ukládají stejně jako v případě lístkového katalogu, rozdílný je nosič. Ve všech případech je pro tvorbu a čtení katalogu zapotřebí určitého technického vybavení. Hlavním problémem těchto katalogů je jejich aktualizace. Vhodné je používat je pro uzavřený knihovní fond.

4.5.8 Automatizovaný (elektronický) katalog

Záznamy o dokumentech jsou uloženy ve strojem čitelné podobě. Data lze jednou uložit a nespočetněkrát využít. Katalog je součástí automatizovaného knihovního systému, konkrétně modulu katalogizace a samostatného modulu OPAC. Na knihovníky jsou kladeny nové nároky. Katalogizátor musí znát nejen katalogizační pravidla, ale i strukturu výměnného formátu. Dále se musí orientovat v prostředí knihovního systému. Bibliografické záznamy se do elektronických katalogů nejprve ukládaly ručně nebo se přebíraly od již zautomatizovaných knihoven. Později docházelo k retrospektivní konverzi katalogů, která se skládala z několika etap. Nejprve se papírové lístky naskenovaly do podoby obrázku, následovalo převedení do datové podoby a upravení do struktury výměnného formátu.

Současné elektronické katalogy představují jednu databázi, ve které se nachází záznamy

všech dokumentů. Uživatel přistupuje ke katalogu z jednoho uživatelského prostředí. Elektronický katalog umožní vícehlediskové vyhledávání. Nabízí více typů hledání (např. základní, pokročilé, prohlížení). Většina elektronických katalogů podporuje schopnost omezit hledání na specifická pole záznamu, použít logické operátory (v případě vyplnění více polí), pravostranné i levostranné rozšiřování, omezení výsledků hledání podle data, jazyku atd.

4.5.8.1 OPAC (Online Public Access Catalogue)

Veřejně dostupný online katalog určený uživatelům knihovny. Kromě vlastního vyhledávání záznamů dokumentů obvykle také zpřístupňuje řadu dalších služeb, např. umožňuje správu uživatelského konta, přístup k dalším informačním zdrojům apod. [BALÍKOVÁ, 2003].

E. G. Fayen definuje online katalog takto: Online katalog uskutečňuje online přístup k úplným bibliografickým záznamům všech nosičů informací v knihovně s přístupovými body, které jsou minimálně stejné jako v lístkovém katalogu [FAYEN in POKORNÝ, 1993, s. 52].

J. Pokorný uvádí další názvy pro online katalogy: OPAC (Online Public Access Catalogue), PAC (Public Access Catalogue) či PEM (Public Enquery Module) [POKORNÝ, 1993, s. 48].

Online katalogy jsou v literatuře definovány jako interaktivní katalogy. Přídavné jméno interaktivní představuje nový prvek, který není možný v lístkových katalogích. V *Dictionary of Information Technology* je interaktivita definována jako část softwaru, která umožňuje komunikaci mezi uživatelem a počítačem v dialogovém režimu. Interaktivita je považována za hlavní výhodu online katalogů [FATTAHI, 1995].

Podle **K. H. Sünholda** by měl OPAC splňovat následující vlastnosti [SÜNHOLD, 1993, s. 92]:

1. systém musí umožnit vyhledávání podle formálních a/nebo věcných prvků popisu (např. autor, předmětové heslo, tematika, rok vydání)
2. při vyhledávání pomocí předmětových hesel musí systém být schopen zobrazit všechny termíny tematicky se k zadanému heslu vztahující, které lze rovněž pro vyhledávání využít (např. při zadání slova počítač systém zobrazí termíny počítačová grafika, počítačová animace, využití počítačů apod.)
3. zadané klíčové slovo - nedeskriptor - musí být automaticky nahrazeno deskriptorem
4. systém by měl umožnit budování souboru synonym, který např. umožní při zadání hesla Amerika najít též záznamy uložené pod heslem USA
5. měl by být schopen zobrazovat nalezené záznamy jak úplně, tak ve

zkrácené podobě

6. v obou případech musí být schopen zobrazovat signaturu

7. musí zajišťovat propojení s výpůjčním systémem, tj. poskytovat informaci, je-li, či není dostupná určitá publikace, je-li možné si ji nechat rezervovat apod.

8. čtenáři by měli mít možnost ukládat své akviziční návrhy

9. výsledek rešerše musí být možné vytisknout.

Nejen na katalogizátory, ale i na uživatele jsou kladeny nové nároky při manipulaci s katalogem typu OPAC. Podle Ch. Borgman hledání v online katalogích vyžaduje 3 úrovně znalostí [BORGMAN, 1996, s. 495]:

- **Pojmové znalosti** v procesu vyhledávání – překlad informační potřeby do požadavku
- **Sémantické znalosti**, jak realizovat dotaz v daném systému – jak a kdy užít systémové rysy
- **Technické dovednosti** při vykonávání dotazu – základní počítačové dovednosti a syntax vstupních dotazů jako specifických příkazů hledání.

Příkazy k manipulaci se systémem [BORGMAN, 1996, s. 500]:

a) příkazy, které řídí hledání

Online katalogy zahrnují příkazy, které umožní upravit předchozí hledání, začít nové hledání, postoupit dále, vrátit se zpět přes seznamy a přepínat mezi seznamem předmětových hesel a seznamem bibliografických záznamů.

b) příkazy, které řídí formát zobrazení

Lístkové katalogy měly jen jeden formát zobrazení záznamu. Lístek. Online katalogy mají většinou několik formátů zobrazení. Vyhledané výsledky mohou představovat souhrn jednořádkových záznamů. Jednotlivé záznamy mohou být potom zobrazeny ve zkrácené nebo v plné verzi bibliografických záznamů.

c) příkazy, které řídí výstup výsledků

Většina online katalogů umožňuje výsledky hledání vytisknout, uložit nebo poslat elektronickou poštou. Uživatel si může zvolit, v jakém formátu a kam výsledky hledání poslat.

Rozdíly mezi online katalogy a lístkovými katalogy z hlediska přístupu uživatelů

Podle Ch. Borgman je jedním z hlavních problémů při vyhledávání v elektronických katalogích to, že uživatelé neumí vytvořit dotaz, který by označoval jejich informační potřebu. Nebyli zvyklí zapisovat termíny. V lístkových katalogích prohlíželi jednotlivé záznamy, kdežto v elektronickém katalogu záznamy vidí až ve výsledku hledání [BORGMAN, 1996, s. 496].

J. Pokorný uvádí zásadní rozdíl v obou přístupech takový, že konvenční lístkové katalogy umožňují tzv. prekoordinovaný výběr, zatímco online katalogy podporují postkoordinovaný výběr.

Prekoordinovaný výběr se vyznačuje využíváním předdefinovaných bodů pro výběr, které jsou dány různými klasifikačními schémata v době přípravy bibliografického záznamu (indexování). Katalogy takto vytvořené jsou seříděné alfabetycky podle jednoho kritéria, což předurčuje i způsob jejich prohledávání.

Postkoordinovaný výběr znamená, že uživatel v čase, kdy požaduje informace, si sám konstruuje množinu vstupních bodů do katalogu, aby identifikoval množinu relevantních záznamů [POKORNÝ, 1999, s. 53].

Dalším rysem jsou křížové reference pomocí souborů autorit. V lístkových katalogích bývají možnosti vést uživatele od neautorizovaných forem jmen a jiných termů k autorizovaným. Otázkou je, jak implementovat tento rys v online katalogu. Je možné např. [POKORNÝ, 1993, s. 54]:

- nechat uživatele listovat v odděleně udržovaném souboru autorit a umožnit mu tak vybrat vhodné termy
- oznámit uživateli křížové reference (pokud existují) k danému termu, kdykoliv ho použije ve svém odkazu
- zobrazit uživatelské termy do autorizovaných, kdykoli je to třeba, automaticky.

Další, spíše objektivní problémy vznikající z rozdílů, kterými se online katalogy liší od lístkových [POKORNÝ, 1993, s. 55]:

- z obrazovky není vidět, jaký je objem katalogu
- uživatel může z katalogu obdržet nulové výsledky a nikdo neví proč se tak stalo
- v případě zjištění chyb v lístkovém katalogu je možné okamžitě kontaktovat pracovníka knihovny
- pracovní obrazovka a návod k obsluze se těžko vejdu obě na obrazovku
- uživatel musí znát rozdíly mezi různými bibliografickými pojmy, případně terminologií v cizím jazyce (lískový katalog v knihovně byl jednodušší)
- online katalogy nutí uživatele psát (zvyšuje se možnost chyby), zatímco lístkové katalogy ne
- MARC formát není pro uživatele samozřejmý. Pro uživatele, který přechází z knihovny do knihovny je znalost MARC dost nutná. Jinak je nutné se toho moc učit z paměti.

5 Zhodnocení současného stavu katalogů knihoven v České republice

V 90. letech 20. století začaly knihovny v České republice používat automatizované knihovní systémy. Problém, jak dostat záznamy do elektronického katalogu, aniž by se musely znovu tvořit, vyřešila retrospektivní konverze katalogů. V České republice se retrokonverzí začalo až v 90. letech 20. století, oproti západním zemím se zpožděním. Paradoxně toto zpoždění mělo kladný vliv, neboť se čerpalo ze zahraničních zkušeností. Používá se technologie RETROKON.

Historie retrospektivní konverze v českých knihovnách je krátká, ale velmi pestrá. Začíná mikrofišováním katalogů, vede přes první pokusy o skutečnou retrospektivní konverzi katalogů v jednotlivých knihovnách s cílem jejich širokého zpřístupnění až ke snahám o koordinaci a zastřešení v celonárodním měřítku [STOKLASOVÁ, 2005].

Automatizovaný knihovnický systém (AKS)

Aplikační software provozního (transakčního) typu, určený k automatizaci procesů realizovaných v knihovně. Obvykle má modulární strukturu; typické moduly jsou akvizice, katalogizace, OPAC, výpůjčky a MVS, správa seriálů. Zpravidla obsahuje i nástroje pro zapojení do sítě knihoven a pro komunikaci s externími zdroji [KUČEROVÁ, 2003].

Distributoři AKS se snaží sestavit systém na míru konkrétní knihovně. Můžeme tedy vidět odlišnosti v OPACích jednotlivých knihoven, přestože používají stejný knihovnický systém.

V České republice se můžeme setkat převážně s těmito AKS: Advanced Rapid Library, Aleph, Clavius, Daimon, KP-Win a T-Series. Mezi výjimky patří např. Koniáš, systém používaný Městskou knihovnou v Praze, a zahraniční systém Olib, který používá Knihovna CERGE-EI. Knihovní systém Dawinci můžeme spatřit v kontextu projektu MEDVIK - souborný katalog lékařských knihoven. Výběr AKS závisí na typu knihovny, velikosti fondu a samozřejmě i na finančních možnostech knihoven.

Jednotlivé systémy zpravidla vyhovují určitým typům knihoven, např. Clavius se používá převážně ve veřejných knihovnách, ALEPH ve velkých vědeckých knihovnách a ve vysokoškolských knihovnách, ARL ve vědeckých a veřejných knihovnách, DAIMON ve vysokoškolských knihovnách, T-Series ve veřejných a vysokoškolských knihovnách, KP-WIN ve veřejných i vědeckých knihovnách. Není to však pravidlem.

5.1 Porovnání jednotlivých OPACů

V této kapitole se pokusím porovnat OPACy vybraných knihoven. Pro porovnání jednotlivých katalogů jsem si zvolila vždy 3 zástupce z těchto typů knihoven: vědecké

knihovny, specializované knihovny, vysokoškolské knihovny a veřejné knihovny. Při výběru jsem se snažila, aby v každé skupině byla knihovna s odlišným knihovním systémem. Zaměřím se na dostupnost katalogu, typy hledání, rejstříky, selekční pole, zobrazení záznamů a jejich formáty, další služby a samozřejmě na celkovou přehlednost a komunikaci s katalogem.

Většina současných OPACů nabízí několik typů vyhledávání: jednoduché, pokročilé, pomocí dotazovacího jazyka a prohlížení pomocí rejstříků.

V jednoduchém vyhledávání má uživatel k dispozici většinou základní selekční pole (např. název, autor, klíčová slova). V některých katalozích jsou tato selekční pole předem nastavená, v jiných si je uživatel zvolí z rolované nabídky. Toto vyhledávání používají běžní uživatelé. Pokročilé vyhledávání potom umožňuje uživateli vybrat si z většího množství selekčních polí a použití Booleovských operátorů. Pokročilé vyhledávání slouží ke zúžení dotazu. Vyhledávání pomocí dotazovacího jazyka slouží především zkušeným rešeršérům, jelikož je nutné znát syntax daného jazyka. Prohlížení pomocí rejstříků využije uživatel v případě, kdy nezná přesný termín, který chce vyhledat.

Elektronický katalog představuje jednu databázi, ve které se záznamy řadí tak, jak jsou do systému postupně ukládány. Na rozdíl od lístkových katalogů, které byly uspořádány podle určitého soupisného údaje. Dnes si uživatel volí selekční pole, ve kterých bude systém vyhledávat.

5.1.1 Katalogy vědeckých knihoven

5.1.1.1 Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové používá knihovní systém ALEPH.

Po vstupu do katalogu je automaticky nastaveno Jednoduché vyhledávání. Uživatel má dále k dispozici Vyhledávání z více polí, Pokročilé vyhledávání nebo Prohlížení. Menu se základními funkcemi katalogu se nachází v horní liště.

V **jednoduchém vyhledávání** si uživatel zvolí z rolované nabídky pouze jedno selekční pole. Systém zde nabízí všechna selekční pole, která jsou k dispozici i v rozšířeném vyhledávání.

Ve formuláři **vyhledávání z více polí** jsou předem nastavena tato selekční pole: klíčové slovo, autor, první slova z názvu, slovo z názvu, rok vydání, nakladatel. Pokud uživatel vyplní všechna pole zároveň, budou automaticky spojena operátorem AND.

Pokročilé vyhledávání nabízí uživateli 3 řádky. Typ selekčního pole si vybírá z rolované nabídky. Po odeslání dotazu systém ukáže počet vyhledaných záznamů

pro každé vyplněné selekční pole zvlášť a počet záznamů, které splňují všechna zadaná kritéria.

Rozhraní typu **prohlížení** umožní uživateli prohledávat rejstříky. K dispozici jsou všechny potřebné rejstříky. Po zadání dotazu se zobrazí abecední seznam hesel (případně číselný seznam), ve kterém můžeme listovat. K heslu je připojeno číslo, které označuje počet záznamů obsahujících daný termín. Klikneme-li na konkrétní termín, dostaneme se na jednotlivé záznamy.

Ve všech formulářích vyhledávání se pod katalogem zobrazí tipy pro vyhledávání, které poučují uživatele, jak zapisovat údaje do katalogu. Při zapisování dotazu nezáleží na velikosti písmen a na diakritice. Rozšiřování je k dispozici na začátku, uprostřed nebo na konci řetězců pomocí znaku *. Pro náhradu jednoho znaku se používá ?. Pokud chceme vyhledat frázi, zaškrtneme tlačítko Blízkost slov ano. K dispozici jsou logické operátory AND, OR a NOT. Rešerši lze omezit ve všech typech vyhledávání podle jazyka, roku vydání a druhu dokumentu. Seznam kódů jazyka nalezneme v odkazu pod katalogem.

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů, které jsou řazeny abecedně podle názvů děl. Řazení lze změnit. Nad seznamem si můžeme zkontrolovat rešeršní dotaz a počet vyhledaných záznamů. Záznam obsahuje číslo záznamu, název knihy, jméno autora, formát, rok vydání a jednotky. Odtud ihned poznáme, zda je jednotka k dispozici a můžeme si ji objednat. Pokud klikneme na jednotku, zobrazí se konkrétní informace o počtu exemplářů a jejich dostupnosti. Uživatel má možnost ohodnotit, zpřesnit nebo filtrovat vyhledané záznamy a zadat si požadavek SDI.

Po kliknutí na číslo záznamu nebo název díla se zobrazí standardní formát záznamu. Dále jsou k dispozici tyto formáty: katalogizační záznam, citace, s návěštím pro jednotlivá pole a s kódy MARC 21. Uživatel si může vytvořit vlastní profil s preferovaným zobrazením záznamů.

Ve standardním formátu záznamu jsou hyperlinkované tyto údaje: hlavní záhlaví, vedlejší záhlaví, název díla, edice, žánr/forma a klíčová slova. Umožní nám rychle se dostat k dílům stejného autora nebo podobného zaměření. Hledané slovo je zvýrazněno tučně. V množině záznamů se pohybujeme pomocí tlačítek Předchozí záznam a Další záznam. Se záznamy lze dále manipulovat. Označené záznamy můžeme uložit, odeslat, nebo přidat do své schránky. Pokud není uživatel přihlášen, uložené záznamy v Mé schránce jsou pouze dočasné, po skončení relace jsou vymazány. Čtenář má k dispozici

čtenářské konto, kde si může kontrolovat historii výpůjček, může si prodlužovat výpůjční dobu dokumentů atd.

Uživatel má k dispozici nápovědu, která je velice přehledná. Navíc systém nabízí možnost položit otázku týkající se vyhledávání v katalogu.

5.1.1.2 Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích používá knihovní systém Advanced Rapid Library.

Po vstupu do katalogu se v novém okně zobrazí rozhraní pro Jednoduché vyhledávání. Katalog dále nabízí Rozšířené vyhledávání a Expertní vyhledávání.

V **jednoduchém vyhledávání** si uživatel zvolí z rolované nabídky selekční pole. K dispozici má stejné pole jako v případě rozšířeného vyhledávání.

V **rozšířeném vyhledávání** jsou automaticky nastaveny tři řádky. Uživatel si z rolované nabídky zvolí pole a operátor. Na rozdíl od jednoduchého vyhledávání, může vyplnit několik polí najednou, čímž dojde ke zúžení dotazu.

Expertní vyhledávání je založené na použití příkazového jazyka CQL. Systém umožňuje zkontrolovat syntax, což hodnotím jako velice výhodné pro uživatele. V tomto rozhraní je také umístěn odkaz na jazyk CQL. Zde si může uživatel zkontrolovat historii posledních deseti rešerší. Tato historie se vztahuje ke všem vykonaným rešerším. Je tedy jedno, ve kterém rozhraní se rešerše prováděla. Expertní vyhledávání slouží pro zkušené rešeršéry.

Vyhledávání lze provést pomocí **Slovníku**, který je k dispozici v jednoduchém a rozšířeném vyhledávání. Po volbě selekčního údaje a zapsání termínu se zobrazí seznam hesel. Zapsat lze více údajů najednou. Automaticky je nastaven logický operátor OR, který můžeme změnit.

Při zapsání dotazu nezáleží na velikosti písmen. Uživatel si může předem nastavit rozlišování či nerozlišování diakritických znamének, vyhledání pouze fráze nebo kompletní termín. Systém podporuje operátory AND, OR a NOT. Pro pravostranné rozšiřování se používá znak *. Nelze ho použít uprostřed, ani na začátku slova. Ve všech typech vyhledávání jsou k dispozici limity: datum vydání, druh dokumentu, jazyk dokumentu, země vydání, typ literatury a pobočka knihovny. Uživatel si může předem nastavit třídění záznamů a zobrazovací formát (zkrácený, podrobný, ISBD, MARC).

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů ve zkráceném formátu. Záznamy jsou řazeny abecedně podle názvu díla. Uživatel si může řazení změnit. Pod zkráceným formátem záznamu vidíme název pobočky, ve které se dokument nachází, počet

jednotek a jejich dostupnost. K záznamu je připojena ikonka, pomocí které si můžeme dokument vyžádat, případně rezervovat. Ve všech typech zobrazení záznamů jsou vyhledávané údaje zvýrazněny žlutou barvou. V podrobném formátu zobrazení záznamu jsou navíc hyperlinkované tyto údaje: hlavní odpovědnost, vedlejší odpovědnost, edice, předmětová hesla a forma/žánr. Což nám umožní rychle se dostat k dalším dílům stejného autora nebo podobného zaměření. Informace týkající se jednotek se nacházejí pouze u zkráceného a podrobného záznamu. Označené záznamy lze ukládat do košíku nebo je ihned vytisknout. Z košíku si poté můžeme záznamy objednat, rezervovat, uložit, vytisknout, exportovat nebo odeslat emailem.

Nápověda ke katalogu se zobrazí vždy ke konkrétní stránce, na které se zrovna nacházíme. K vyhledávání pomocí slovníku nápověda není k dispozici. Nevýhodou katalogu je, že ve všech typech vyhledávání chybí tlačítko, které umožní vymazat dotaz. Pokud se po zadání dotazu v jednoduchém vyhledávání zobrazí nulový výsledek, uživatel se pokusí do prázdného pole ihned zapsat nový údaj, aniž by si všiml, že systém počítá s předchozím údajem a automaticky jej zapojí do rešerše pomocí operátoru AND. Vyhledávání opět vede k nulovým výsledkům. Pokud dostaneme nulové výsledky z prostředí rozšířeného vyhledávání, systém rešerši automaticky přesune do jednoduchého vyhledávání a nastane stejná situace jako v předchozím případě. Proto musí uživatel vždy po nulových výsledcích hledání stisknout tlačítko nové hledání.

5.1.1.3 Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem používá knihovní systém Clavius.

Katalog nabízí dvě rozhraní pro vyhledávání: on-line formulář a kombinovaný dotaz. Pod formuláři se zobrazí odkaz na seznam novinek a čtenářské konto.

On-line formulář je typ jednoduchého vyhledávání, které má pevně daná tato selekční pole: název, autor, téma, signatura a libovolné pole. Vyhledání lze omezit na určitý druh dokumentu, na konkrétní pobočku knihovny a na autority. Uživatel má k dispozici rejstřík autorů a rejstřík předmětových hesel a klíčových slov. Při formulaci dotazu lze použít pravostranné rozšiřování, nemusí se však použít znaky * a ?.

Rozhraní typu **kombinovaný dotaz** umožňuje pokročilé vyhledávání. Čtenář si z rolované nabídky zvolí jakékoliv selekční pole. Systém má automaticky nastaveno pět řádků. Zřejmě pro snadnější pochopení čtenářů pojmenovává operátory *zároveň* a *nebo* namísto AND a OR. K dispozici jsou stejné limity jako v případě online formuláře.

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů abecedně podle názvu díla. Řazení lze změnit. Nad seznamem vidíme rešeršní dotaz a počet vyhledaných záznamů. Záznam obsahuje: označení typu dokumentu, signaturu, jméno autora, název díla, rok vydání, počet exemplářů. Pokud klikneme na název díla, dostaneme se na základní záznam. Dále si můžeme vybrat z těchto formátů zobrazení záznamu: citace, MARC21 a ISBD. V základním zobrazení záznamu jsou hyperlinkované tyto údaje: hlavní záhlaví, další odpovědnost, název originálu, Konspekt, forma/žánr a předmětová hesla, což nám umožní rychle se dostat k dokumentům stejného autora nebo k dokumentům podobného zaměření. Pod všemi typy formátů záznamu se zobrazí tabulka s informacemi o jednotkách a jejich dostupnosti. Dokument si můžeme rezervovat. Se záznamy nelze dále manipulovat.

K dispozici není nápověda ke katalogu. Katalog je ovšem přehledný. Výhodné je tlačítko zpět, které nás v případě zmatení navrátí k předchozím krokům. Funkce zobrazení pouze volných jednotek ušetří uživateli čas, zejména v případě, kdy si potřebuje určitý dokument vypůjčit v danou chvíli. Pro zajímavost čtenáře, po každém provedeném dotazu se ve spodní části obrazovky objeví číslo, které nám říká, o kolikátý dotaz v pořadí se jedná. Pokud na číslo klikneme, získáme graf využití online katalogu.

5.1.1.4 Porovnání

Odkazy na katalogy ve všech knihovnách nalezneme bez problémů na jejich úvodních webových stránkách.

Katalog v AKS Aleph nabízí nejvíce možností, co se týče vyhledávání. Pro některé uživatele se však může zdát složitým. Nabízí spoustu funkcí, které běžně uživatel nevyužije. Přesto si myslím, že je pro vědeckou knihovnu ideálním typem katalogu. Katalog v systému ARL nabízí vyhledávání pomocí jazyka CQL, které ovšem využijí jen zkušenější rešeršéři. V katalogu však chybí tlačítko, které by umožnilo vymazat dotaz. Katalog v systému Clavius nabízí pouze dva typy vyhledávání. Uživatel se v něm snadno orientuje. Oproti předchozím dvěma katalogům, nabízí jen málo rejstříků. Jako jediný má k dispozici tlačítko zobrazit záznamy pouze volných jednotek.

Knihovna v Ústí nad Labem jediná nenabízí uživateli nápovědu pro práci s katalogem.

5.1.2 Katalogy specializovaných knihoven

5.1.2.1 Knihovna CERGE-EI

Knihovna CERGE-EI jako jediná knihovna v České republice používá knihovní systém OLIB. Webové stránky jsou psány v anglickém jazyce. Odkaz na jednoduché a pokročilé vyhledávání se nachází v levém sloupci.

Katalogy používané v ČR představují jedno rozhraní pro jednoduché vyhledávání, ve kterém jsou základní selekční údaje v rollovací nabídce, případně v rádcích pod sebou. V tomto katalogu se pro každé selekční pole zobrazí jeden formulář. Typy selekčních polí nalezneme v odkazech v levém sloupci. Můžeme si zvolit z těchto polí: název/autor, klíčové slovo, jméno autora, předmět, nakladatel, třídící znak, ISBN/ISSN, edice. Systém nabízí rejstřík předmětových hesel, rejstřík třídících znaků a rejstřík edic. V dotazu nezáleží na použití malých nebo velkých písmen. Pro zkracování slov nebo náhradu znaku se doporučuje používat znak %. Systém podporuje i použití znaku *.

V **pokročilem vyhledávání** si uživatel z rollované nabídky zvolí selekční pole. K dispozici má stejná pole jako v případě jednoduchého vyhledávání. Zde však může použít několik polí zároveň a operátory AND, OR nebo NOT. K dispozici jsou čtyři řádky.

Oba typy vyhledávání lze dále omezit podle data vydání a podle druhu dokumentu.

Po odeslání dotazu se zobrazí počet vyhledaných výsledků. Pokud klikneme myší na číslo, dostaneme seznam záznamů. Automaticky se zobrazí 20 záznamů na stránku. Počet si uživatel může upravit sám. Záznamy jsou řazeny abecedně podle názvu díla. Jednotlivý záznam obsahuje číslo záznamu, název díla, jméno autora, počet kopií a označení typu dokumentu. Pokud je uživatel přihlášen, může si dokument odtud rezervovat. Klikneme-li na jméno autora, systém nalezne ostatní záznamy spojené s tímto autorem. Pokud klikneme na název díla zobrazí se záznam, který obsahuje stručné informace o dokumentu, status jednotky a typ výpůjčky. Údaje v záznamu typu jméno autora, třídící znak a edice jsou hyperlinkované, což nasměruje uživatele k dokumentům podobného zaměření. Záznamy je možné zobrazit také ve formátu ISBD. Všechny záznamy můžeme označit a naopak odznačit pomocí jednoho tlačítka. S označenými záznamy lze dále manipulovat. Čtenář má k dispozici čtenářské konto.

Katalog je přehledný, snadno se v něm vyhledává. Nabízí všechna základní selekční pole. Nápopvěda se zobrazí vždy ke konkrétní stránce. V horní liště se nachází navíc tlačítko pro rychlé vyhledávání, které umožní zapsat slovo, které bude vyhledáno kdekoliv v záznamu.

5.1.2.2 Parlamentní knihovna

Parlamentní knihovna na svých webových stránkách nabízí online katalog, naskenovaný Jmenný lístkový katalog do roku 1968 a naskenovaný Jmenný lístkový katalog periodik do roku 1990.

Online katalog sdružuje dvě databáze. Databáze „Katalog dokumentů - Živý fond“ obsahuje dokumenty od roku 1969 do současnosti a periodika od roku 1990 do současnosti. Databáze „Katalog dokumentů – RETRO“ obsahuje starší záznamy dokumentů, které byly pořízené v retrokonverzi. V druhé zmíněné databázi se doporučuje vyhledávat podle autorských, názvových nebo nakladatelských údajů. Systém automaticky vyhledává v obou databázích zároveň.

Knihovna používá systém Advanced Rapid Library. K dispozici je jednoduché vyhledávání, pokročilé vyhledávání a expertní vyhledávání.

V **jednoduchém vyhledávání** si uživatel volí pole z rolované nabídky. V **rozšířeném vyhledávání** má systém automaticky nastaveny 3 řádky. Uživatel může zapsat několik výrazů najednou a použít Booleovské operátory. V obou typech vyhledávání chybí selekční pole týkající se věcného údaje.

Expertní vyhledávání slouží pro zkušené rešeršéry. Vyhledává se pomocí jazyka CQL. V tomto rozhraní si uživatel může zkontrolovat historii prováděných rešerší. Ukládají se tam všechny rešerše, bez ohledu na typ vyhledávání, který byl použit.

Všechny typy vyhledávání lze omezit podle roku vydání, druhu dokumentu, jazyka a země vydání. Uživatel si může předem stanovit formát zobrazení záznamů (zkrácený, ISBD, tagovaný podrobný, MARC) a třídění záznamů.

Hledané výrazy lze zapisovat bez diakritiky v případě, že v limitech budeme mít zaškrtnuté tlačítko nerozlišovat diakritická znaménka. Při zápisu dotazu nezáleží na velikosti písmen. Pro pravostranné rozšiřování se užívá znak *. Nelze ho použít jako počáteční znak slova. Pro vyhledání frází použijeme uvozovky nebo zaškrtneme tlačítko fráze v limitech. Pokud do jednoho okénka zapíšeme více výrazů, budou automaticky spojeny operátorem AND.

Po odeslání dotazu se zobrazí vždy počet vyhledaných záznamů v každé databázi zvlášť. Pokud na zdroj klikneme, zobrazí se seznam zkrácených záznamů. Odtud si můžeme dokument vyžádat, případně rezervovat. Hledané slovo je v záznamu zvýrazněno žlutou barvou. V tagovaném podrobném formátu záznamu jsou hyperlinkované tyto údaje: autor, nakladatel, edice a výrazy z tezauru. Pouze ve zkráceném a tagovaném podrobném záznamu nalezneme údaje o exempláři, chybí ovšem status dokumentu. V databázi Katalog – Retro chybí údaje o lokaci a dostupnosti exemplářů. Záznamy si můžeme uložit dočasně do košíku, uložit nebo vytisknout. Uživatel má k dispozici čtenářské konto.

Ve vyhledávání pomocí **slovníku** si uživatel zvolí selekční pole z rolované nabídky, která je širší než v případě jednoduchého vyhledávání. Zde má k dispozici i pole typu věcný popis, výraz tezauru, třídící znak. Po zadání údaje se zobrazí seznam termínů, ze kterého si může konkrétní výraz zvolit. Dotaz může rovnou vyhledat nebo odeslat do rozhraní jednoduchého vyhledávání, kde si může nastavit limity.

Vždy ke konkrétní stránce si můžeme z menu zvolit nápovědu. Nápověda k vyhledávání pomocí slovníku není k dispozici. Uživatel si musí zobrazit záznamy z každé databáze (živý fond x retro) zvlášť. V základním vyhledávání chybí tlačítko, které umožní vymazat dotaz (viz katalog Jihočeské vědecké knihovny).

Neskenované lístkové katalogy

V těchto katalogích nelze vyhledávat pomocí jednotlivých selekčních údajů. Lístky si můžeme prohlížet postupně jeden po druhém, nebo přeskakovat po deseti, dvaceti, padesáti nebo stech lístcích. K urychlení vyhledávání můžeme zapsat počáteční písmena jména autora nebo názvu časopisu (podle druhu katalogu).

5.1.2.3 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana

Celé webové stránky knihovny, i online katalog, jsou navrženy s ohledem na potřeby zrakově postižených. Po vstupu do katalogu je automaticky nastaven zjednodušený formulář pro vyhledávání.

Katalog nabízí 3 formuláře pro vyhledávání: **zjednodušený, rozšířený a detailní**. Všechny typy formulářů nabízejí stejná selekční pole: titul, autor a datum (datum, kdy dokumenty přibyly do databáze, nikoliv datum vydání dokumentu). Rozšířený formulář umožňuje podrobnější výběr kategorií dokumentů a žánrů, detailní formulář nabízí všechny kategorie a žánry, které jsou v dané knihovně dostupné. Uživatel může zaškrtnout i více kategorií najednou. Navíc oba dva posledně zmíněné formuláře umožňují nastavit počet zobrazených záznamů na jedné stránce. Tento katalog nám neumožní vykonávat podrobnější rešerše.

Při vyhledávání nezáleží na velikosti písmen. Údaje se musí psát s diakritikou. Lze použít znak ? jako náhradu za jeden znak a znak * pro náhradu více znaků. Oba znaky se mohou použít i na začátku slova.

Po odeslání dotazu se zobrazí tabulka s výsledky hledání. Zkrácený záznam obsahuje název, jméno autora a označení typu média. Uživatel si může titul rovnou objednat kliknutím na ikonku košík na konci záznamu. Pokud klikne myší na název díla, zobrazí se podrobnější záznam. Některé záznamy obsahují stručnou anotaci. Záznamy si uživatel může ukládat průběžně do košíku. Na každé stránce katalogu se na dolní liště

zobrazuje počet dokumentů vložených do košíku. Nakonec stiskneme tlačítko sestavit objednávku, která se odešle do knihovny. Uživatel si může nechat vystavit katalogový výpis, který obsahuje informace o nalezených dokumentech. Informace jsou uloženy v poznámkovém bloku ve formátu .zip. Seznam záznamů je celkem nepřehledný.

Kompletní nápověda se nachází pod formulářem pro vyhledávání. Pro rychlejší pomoc stiskneme tlačítko nápověda u konkrétního selekčního pole, které nás odkáže na příslušnou stranu. Katalog je přehledný. Nabízí však jen minimum selekčních údajů. Nelze vyhledávat pomocí klíčových slov nebo předmětu. Pro věcné vyhledávání můžeme použít seznam žánrů, který obsahuje hrubé tematické skupiny. Záznamy nejsou k dispozici ve formátu ISBD ani MARC21. Zvolíme-li detailní formulář pro vyhledávání, vzhledem k tomu, že obsahuje veškeré kategorie a žánry, získáme velice dlouhý seznam.

5.1.2.4 Porovnání

Odkazy na katalogy nalezneme bez problémů na úvodních webových stránkách knihoven. Všechny tři mají k dispozici nápovědu pro práci s katalogem.

Katalog v knihovním systému Olib se nachází v odlišném uživatelském rozhraní, než jsme zvyklí. V jednoduchém vyhledávání si pro každé selekční pole otevřeme zvlášť nový formulář. Nabízí pouze dva typy zobrazení záznamů.

Katalog Parlamentní knihovny nabízí 3 typy formulářů pro vyhledávání. Ve formuláři pro jednoduché a rozšířené vyhledávání chybí selekční pole typu věcné údaje. V systému chybí tlačítko, které umožní vymazat dotaz.

Katalog Knihovny K. E. Macana je oproti předchozím dvěma katalogům velice jednoduchý. Souvisí to s ohledem na potřeby nevidomých, pro které je prioritně k dispozici. Nabízí jen základní selekční údaje. Zobrazuje pouze jeden formát záznamu.

5.1.3 Katalogy vysokoškolských knihoven

5.1.3.1 Knihovna Univerzity Hradec Králové

Knihovna používá AKS Daimon. Katalog je k dispozici v českém, slovenském a anglickém jazyce.

System nabízí tyto formuláře pro vyhledávání: jednoduchý, rozšířený, pokročilý a vyhledávání pomocí rejstříků.

V prostředí **jednoduchého vyhledávání** si uživatel z rolované nabídky zvolí jedno z těchto selekčních polí: název, autor, klíčové slovo, ISBN/ISSN/ISMN nebo libovolné pole.

V **rozšířeném vyhledávání** jsou pevně daná stejná selekční pole jako v jednoduchém vyhledávání (namísto pole ISBN však nabízí pole nakladatel/vydavatel). Rozdíl mezi jednotlivými formuláři je v tom, že zde můžeme zapsat několik údajů najednou za použití operátorů AND, OR nebo NOT.

V **pokročilem vyhledávání** si můžeme zvolit jakékoliv selekční pole a použít operátory AND, OR nebo NOT. Nabídka polí je rozsáhlejší než u rozšířeného vyhledávání. K dispozici je pět řádků. Rešerše může být limitována jazykem, druhem dokumentu a rokem vydání. Toto vyhledávání je propojeno s rejstříky. Uživatel si v tomto rozhraní může nechat zobrazit novinky za poslední týden, měsíc nebo si nastavit vlastní interval. V dotazu nezáleží na velikosti písmen. Pokud nepoužíváme rejstříky, údaj musí být zapsán s diakritikou. Při zápisu údajů v dotazu se používá jako náhrada jednoho znaku ?, jako náhradu více znaků znak *. Pro vyhledání fráze se zapisuje slovní spojení do uvozovek.

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů řazený abecedně podle názvů. Nad seznamem najdeme informace o provedené rešerši a počet vyhledaných záznamů. Záznamy obsahují: číslo záznamu, název dokumentu, jméno autora, nakladatelství, rok, signaturu + volné jednotky, knihovnu. Pouze zde zjistíme počet exemplářů a jejich status. Dokument si můžeme přímo odtud rezervovat. Klikneme-li na konkrétní záznam, zobrazí se v novém okně další formáty zobrazení záznamu: plný návěšťový, zkrácený návěšťový, katalogizační nebo UNIMARC. Se záznamy lze dále manipulovat: získat, tisknout, uložit, poslat e-mailem. Údaje autor, název, nakladatel a klíčová slova jsou ve všech typech záznamu hyperlinkované. Což umožní uživateli rychle se dostat k dokumentům podobného zaměření.

Zacházení se systémem je velice intuitivní. Rozhraní je příjemné a přehledné. Uživatel se snadno orientuje v katalogu, neboť má k dispozici kontextovou nápovědu. Komplexní nápovědu získá kliknutím na tlačítko ? v horní liště menu. Uživatel má k dispozici čtenářské konto.

5.1.3.2 Knihovna Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze

Odkaz na knihovnu nalezneme na webových stránkách Vysoké školy uměleckoprůmyslové. Adresu katalogu musíme zkopírovat a otevřít v novém okně, jinak se katalog zobrazí v úzkém okně (vzhledem ke stylu zpracování stránek) a není úplný. Elektronický katalog je součástí knihovního systému TINLIB.

Uživatel si může zvolit prostředí katalogu v českém, slovenském, anglickém nebo německém jazyce. Katalog nabízí dva formuláře vyhledávání: Prohlížení rejstříků a

Hledání. V horní liště se nachází menu s ikonami, které představují základní operace v systému.

Prohlížení rejstříků - uživatel si z rolované nabídky zvolí typ rejstříku a zapíše údaj. Seznam vyhledaných záznamů se zobrazí abecedně, poté v něm můžeme listovat. V případě, že si zvolíme rejstřík typu předmětová skupina (nebo výraz tezauru), ve výsledku hledání se zobrazí nadřazená předmětová skupina hesel (nebo nadřazená deskriptor), podřazená skupina hesel (podřazený deskriptor) a názvy knih, které se předmětu týkají. Hesla jsou hyperlinkovaná.

Ve formuláři typu **hledání** si uživatel z rolované nabídky zvolí selekční pole. Systém má automaticky nastaven jeden řádek. Uživatel si může další řádky přidat pomocí tlačítka plus. K dispozici jsou operátory AND, OR nebo NOT. Vyhledávání lze omezit podle druhu dokumentu. Pro přesnější vyhledávání může uživatel použít rejstříky.

Při zadávání dotazu nezáleží na velikosti písmen. Údaje lze psát i bez diakritiky, v případě, že použijeme rejstřík. Pro levostranné rozšiřování nebo náhradu písmene se nepoužívají znaky ? a *.

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů v citační formě. Záznamy se automaticky řadí abecedně podle názvů děl. Řazení záznamu si může uživatel změnit. Nad seznamem záznamů v pravém rohu vidíme celkový počet nalezených dokumentů. Uživatel si může zvolit počet zobrazených záznamů na jednu stránku. Klikneme-li na název díla, zobrazí se podrobnější formát záznamu. Údaje autor, nakladatel, předmětová skupina, klíčové slovo z názvu, edice, ISBN jsou hyperlinkované. V tomto formátu se dozvíme údaje o exemplářích a jejich statusu. Je-li dokument volný, v poli status dokumentu je červenou barvou zvýrazněno slovo na místě. Záznamy si můžeme uložit do šuplíku. Uživatel si může nastavit vlastní vyhledávací profil. Čtenář má k dispozici čtenářské konto.

Na jedné obrazovce se nachází oba formuláře, jak pro hledání, tak pro listování. Uživatel má k dispozici kontextovou nápovědu, podrobnější nápovědu si vyvolá z nabídky menu. Dále má možnost odeslat online dopis do knihovny. V menu najdeme také odkaz na naskenovaný generální lístkový katalog. Uživatelé tohoto systému si musí dávat pozor, aby při procesu hledání místo tlačítka hledej nemačkali klávesové tlačítko enter, protože takto se nedostanou k žádným výsledkům.

5.1.3.3 Knihovna Pedagogické fakulty UK v Praze

Knihovna Pedagogické fakulty UK používá knihovní systém Aleph. Na katalog se dostaneme z úvodní webové stránky knihovny. Úvodní strana obsahuje seznam bází a katalogů, ve kterých chceme vyhledávat.

Rozhraní katalogu je k dispozici v českém a anglickém jazyce. Automaticky je nastaveno základní vyhledávání. Katalog nabízí další typy vyhledávání: pomocí rejstříků, z více polí, z více bází a pomocí jazyka CCL. Pod jednotlivými formuláři jsou zapsány základní tipy pro vyhledávání.

V **základním vyhledávání** jsou pevně daná tato selekční pole: autor, slova z názvu, rok vydání, nakladatel, ISBN, ISSN, předmět (klíč. slova) nebo vyhledání v libovolných polích. Vyplníme-li více polí, automaticky jsou spojena operátorem AND.

Ve **vyhledávání z více polí** si uživatel z rolované nabídky vybere ze všech selekčních polí. Automaticky jsou nastaveny 3 řádky. Po odeslání dotazu systém zobrazí zvlášť počet vyhledaných záznamů vztahující se k jednotlivým selekčním polím a počet záznamů, které splňují všechna zadaná kritéria.

Ve **vyhledávání z více bází** si uživatel z rolované nabídky zvolí jeden typ selekčního pole. Vyhledávání může probíhat podle zadání uživatele v těchto databázích: Centrální katalog UK, Katalog Národní knihovny ČR, Souborný katalog ČR nebo Katalog Kongresové knihovny. Údaj bude vyhledáván ve všech zvolených bázích najednou. Výsledný počet záznamů se zobrazí pro každou databázi zvlášť.

Vyhledávání pomocí jazyka CCL slouží především pro zkušené rešeršéry. V nápovědě ke katalogu nalezneme seznam zkratk pro příkazový jazyk CCL.

Vyhledávání pomocí rejstříků si uživatel zvolí v případě, kdy si není jistý termínem, který chce vyhledat. Systém nabízí velké množství rejstříků. Po odeslání dotazu se v dolní části obrazovky zobrazí abecední seznam hesel s číslem, které označuje počet záznamů, ve kterých se daný termín nachází. Klikneme-li na konkrétní heslo, zobrazí se záznamy. V horní části obrazovky se objeví tabulka, ve které se nachází odkaz na předchozí výraz z rejstříku a na následující výraz. Uživatel má tak kontrolu nad použitím hesel.

Při zadání dotazu se nerozlišují velká a malá písmena. Údaje lze zapsat bez diakritiky. Pro náhradu jednoho znaku se používá ?, pro náhradu více znaků se používá *. Oba znaky můžeme použít i na začátku slova. Systém podporuje použití operátorů AND, OR a NOT. Pokud chceme vyhledat frázi, zaškrtneme tlačítko ano Blížkost slov.

Vyhledávání může být omezeno podle jazyka, roku vydání, druhu dokumentu, báze a umístění jednotek.

Po odeslání dotazu se zobrazí seznam záznamů uspořádaný sestupně podle roku vydání. Uživatel si může řazení změnit. Nad seznamem se zobrazí provedený rešeršní dotaz a počet vyhledaných záznamů. Vyhledané záznamy obsahují: číslo záznamu, jméno autora, název dokumentu, rok vydání, exempláře, příp. externí vazba k dokumentu. V poli exempláře se nachází zkratka knihovny, která danou jednotku vlastní a v závorce počet jednotek/počet volných jednotek. Pokud na tento údaj klikneme, zobrazí se nám údaje o exempláři a jeho dostupnosti. Klikneme-li na číslo záznamu, zobrazí se standardní formát záznamu. Dále jsou k dispozici tyto formáty: katalogizační lístek, zkrácený záznam, s návěštím polí nebo s kódy polí MARC21. Ve standardním formátu jsou hyperlinkované tyto údaje: autor, vedlejší záhlaví, název, název originálu, edice, výraz z tezauru, žánr/forma. S jednotlivými označenými záznamy nebo se soubory záznamů můžeme dále manipulovat: uložit, odeslat e-mailem, tisknout. Uživatel si může zvolit, v jakém formátu a v jakém znakovém kódování si záznamy uloží, případně si vytvoří vlastní formát.

Nevýhodou katalogu je, přestože pro vyhledávání zvolíme bázi Katalog Ústřední knihovny PedF-M.D. Rettigové, v seznamu vyhledaných záznamů se zobrazují i některé exempláře z jiných knihoven, což je zbytečné a navíc to může uživatele zmást.

Uživatel se v katalogu pohybuje pomocí menu, které nabízí přístup ke všem funkcím katalogu. Toto menu se nachází v horní části obrazovky. Systém si pamatuje historii provedených rešerší, kterou si uživatel může kdykoliv zkontrolovat. Uživatel si z menu může zvolit podrobnou nápovědu. Dále má k dispozici čtenářské konto, odkud může provádět běžné operace jako např. kontrolovat historii výpůjček, zadat požadavek na SDI atd.

5.1.3.4 Porovnání

Katalog Pedagogické fakulty UK je součástí centrálního katalogu Univerzity Karlovy, ostatní dva jsou samostatné.

Katalog Univerzitní knihovny HK a Pedagogické fakulty UK nabízí velké množství co se týče typů a funkcí vyhledávání. V prostředí těchto katalogů se lépe vyhledává a uživatelské rozhraní je příjemnější než v katalogu systému Tinlib. Katalog Vysoké školy uměleckoprůmyslové nabízí vlastní formát zobrazení záznamu. Katalog Univerzitní knihovny HK nabízí zobrazení záznamu stále ve formátu UNIMARC, nikoliv ve formátu MARC21.

5.1.4 Katalogy veřejných knihoven

5.1.4.1 Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Knihovna Jiřího Mahena používá knihovní systém Clavius, který nabízí dva formuláře pro vyhledávání: online formulář a kombinovaný dotaz. Pod katalogem nalezneme odkaz na Seznamy a novinky a Seznamy AV médií. Uživatel si smí zvolit rozhraní katalogu v českém, anglickém nebo německém jazyce.

V **online formuláři** jsou pevně nastavena tato selekční pole: autor, název, klíčové slovo, signatura, libovolné pole. Zadáme-li několik údajů zároveň, automaticky budou spojena operátorem AND. Pro pole autor a klíčové slovo jsou k dispozici rejstříky. Po zadání údaje v rejstříku se zobrazí seznam hesel, které mají v závorce uveden počet záznamů, které dané heslo obsahují. Klikneme-li na heslo, dostaneme se na záznamy.

Ve vyhledávání typu **kombinovaný dotaz** si uživatel z rolované nabídky zvolí jakékoliv selekční pole. K dispozici má pět řádků. Systém podporuje logické operátory AND a OR, které jsou zde pojmenovány jako *zároveň* a *nebo*. Zřejmě kvůli lepšímu pochopení uživatele.

Při zapisování údajů do selekčních polí nezáleží na velikosti písmen. Doporučuje se zapisovat slova s diakritikou. Pro pravostranné rozšiřování a náhradu se nepoužívá typických symbolů jako * a ?. Uživatel může do jednoho pole zapsat více údajů. Pokud chce vyhledat alespoň jeden z nich, musí je oddělit středníkem. Oba typy vyhledávání lze omezit podle druhu dokumentu.

Po odeslání dotazu se v tabulce zobrazí seznam stručných záznamů, které jsou automaticky řazeny abecedně podle názvu díla. Typ řazení lze změnit. Vyhledané záznamy obsahují tyto údaje: typ dokumentu, signatura, jméno autora, název díla, část, rok vydání a počet. Nad seznamem se zobrazí dotaz a počet vyhledaných záznamů. Pod tabulkou se nachází tlačítko Zobrazit pouze dokumenty, které jsou k dispozici. Uživatelé se nemusí zdržovat prohlížením všech dokumentů, které nemusí být na místě. Klikneme-li na název díla, dostaneme záznam dokumentu v základním zobrazení. Záznamy lze zobrazit v dalších formátech: MARC21, citace, UNIMARC a bibliografický výstup. Ke každému formátu zobrazení záznamů je připojena tabulka s informacemi o jednotkách a jejich dostupnosti. Dokument si můžeme objednat, případně rezervovat. V základním zobrazení záznamu a v bibliografickém výstupu jsou hyperlinkované údaje hlavní autor, další autor a klíčová slova. Uživatel si nemůže nastavit počet zobrazených záznamů na stránku, což je nevýhoda. Pokud zadá obecný dotaz, musí rolovat dlouhým seznamem záznamů. Označené záznamy lze vytisknout.

Uživatel má k dispozici čtenářské konto. Náповěda pro tento katalog je velice srozumitelná. Jednotlivé kroky práce s katalogem jsou zde rozepsány a navíc je k nim připojena obrazová ukázka.

5.1.4.2 Městská knihovna Chrudim

Městská knihovna Chrudim používá knihovní systém Tinlib. Katalog je k dispozici v českém a anglickém jazyce. Na jedné stránce se zobrazí oba typy vyhledávání: listování a hledání.

Listování - uživatel má k dispozici všechna selekční pole. Selekční pole název článků, název časopisů, předmětové kategorie a objednané časopisy nejsou funkční. Po odeslání dotazu se zobrazí seznam hesel. Klikneme-li na konkrétní heslo, dostaneme se k záznamům. Pokud zvolíme pole typu předmětová skupina, systém nám nabídne příbuzné předmětové skupiny. Zvolíme-li pole typu výraz z tezauru, systém nabídne nadřazený a podřazený deskriptor.

Hledání představuje pokročilejší typ vyhledávání. Uživatel si zvolí selekční pole a operátory AND, OR nebo NOT. Systém má automaticky nastaveny 3 řádky. K dispozici jsou všechna selekční pole. Pole předmětová kategorie však není funkční. Jednotlivé údaje lze převzít ze slovníku. Rešerši lze omezit podle typu dokumentu, jazyka, lokace, roku vydání, místa nebo země vydání. Uživatel si může z nabídky zvolit knihovny, v jejichž katalozích se bude vyhledávat.

Při zapisování dotazu nezáleží na velikosti písmen. Údaje bez diakritiky lze zapsat v případě, že použijeme slovník. Pokud zapíšeme místo libovolného znaku ? nebo *, systém nevyhledá žádné záznamy. Uživatel si může lokálně uložit vlastní profil vyhledávání. Má k dispozici čtenářské konto.

Po odeslání dotazu se zobrazí tabulka záznamů řazených abecedně podle názvu díla. Způsob řazení lze změnit. Záznamy nejsou očíslované. Můžeme si zvolit počet zobrazených záznamů na jednu obrazovku. V horní části obrazovky je zobrazen zadaný dotaz a počet výsledků hledání. Klikneme-li na název určitého díla, zobrazí se vlastní formát záznamu, kde zjistíme status dokumentu. Údaje autor, další role, další názvy, nakladatel, ISBN, edice, klasifikační znak, předmětová skupina a výraz tezauru jsou hyperlinkované. Záznamy si můžeme označit a uložit je do šuplíku. Pro uživatele se může zdát nepřehledné zjištění statusu dokumentu. Údaje o exemplářích jsou totiž včleněny doprostřed formátu zobrazení záznamu a nejsou nijak zvlášť zvýrazněny. Chybí zobrazení záznamů ve formátu ISBD a MARC21. Tlačítko, které umožní rezervovat dokument, je v současné době nefunkční.

V tomto systému se nesmí používat klávesa enter, namísto tlačítka hledej, jinak se zobrazí špatné výsledky. Nápověda ke katalogu se nachází v horním menu. Rozhraní katalogu je laděno ve stejné barvě jako celé webové stránky knihovny. V tomto prostředí není nápověda k dispozici. Pokud klikneme na ikonku nové zadání dotazu, dostaneme se na rozhraní katalogu v jiné barvě, typické pro systém Tinlib. Uživatel může zprvu nabýt dojem, že se nachází v jiném katalogu. V horní části obrazovky se ale ujistí, že je stále v katalogu Městské knihovny Chrudim. Uživatel další dotazy zadává v tomto prostředí, kde je k dispozici funkční nápověda.

5.1.4.3 Městská knihovna Šumperk

Městská knihovna Šumperk používá knihovní systém KP-WIN. Katalog si můžeme nastavit kromě českého jazyka také v anglickém nebo německém jazyce.

Klikneme-li na odkaz Katalog, zobrazí se úvodní menu, ze kterého si můžeme zvolit tyto formuláře Rejstříky, Seznamy, Vyhledávání.

Uživatel má k dispozici tyto rejstříky: rejstřík názvů, autorit, hesel a uživatelské rejstříky. Po vstupu do určitého rejstříku se na stránce nikde nezobrazí poznámka, v jakém typu rejstříku se právě nacházíme. V Rejstříku hesel si uživatel zvolí jakékoliv pole, které se nachází v záznamu ve formátu MARC21. Po zadání dotazu se zobrazí seznam hesel. U každého hesla je v závorce uveden počet záznamů. Klikneme-li na heslo, zobrazí se seznam záznamů řazených abecedně podle názvů. U autoritních hesel je navíc připojena ikonka dalekohled, která nám umožní dostat se na autoritní záznam. Záznamy autorit nejsou komplexní.

V sekci **Seznamy** systém nabízí pouze seznam novinek. Vyhledávání lze omezit na konkrétní druh dokumentu. Seznamy nových CD, AV médií a článků v časopise nejsou funkční, přestože jsou v nabídce.

Systém nabízí tyto formuláře pro vyhledávání: vyhledávání v katalogu, vyhledávání v autoritách, globální vyhledávání, rozšířené hledání.

Vyhledávání v katalogu představuje jednoduchý formulář pro vyhledávání. Automaticky jsou nastavena tato selekční pole: slova z názvu, autoři, klíčová slova, nakladatel, rok vydání a místo vydání.

Při zadávání dotazu nezáleží na velikosti písmen. Uživatel si musí hlídat, zda má pod katalogem zaškrtnuto tlačítko bez diakritiky, a podle toho zapsat údaj. Pro pravostranné rozšiřování se používá znak *. Nelze ho použít jako počáteční znak slova. Pro náhradu jednoho znaku se nepoužívá ?. Všechny typy vyhledávání lze omezit podle druhu dokumentu.

Ve formuláři typu **vyhledávání v autoritách** si uživatel z rolované nabídky zvolí jedno z těchto polí: všechny fondy, jména osob, jméno korporace, klíčová slova, geografický název. Funguje ovšem pouze vyhledání ve jménech osob. Ve všech ostatních systémech hlásí nulové výsledky.

Globální vyhledávání slouží k vyhledání zapsaného termínu kdekoliv v záznamu. Systém vyhledá veliký počet záznamů.

V **rozšířeném hledání** si uživatel může vytvořit vlastní formulář. Systém mu umožní přidat libovolný počet řádků. Do každého řádku může zadat jeden údaj nebo interval. K dispozici jsou operátory *A zároveň* a *Nebo*.

Po zadání dotazu se zobrazí seznam záznamů řazených abecedně podle názvu dokumentu. Formát vyhledaných záznamů odpovídá poli 245 ve formátu MARC21. Záznamy jsou očíslované a je k nim přiřazen typ dokumentu. Klikneme-li na záznam, získáme detailní formát záznamu. Systém nabízí další formáty zobrazení záznamu: MARC21 a katalogizační lístek. Ve všech třech formátech záznamu jsou údaje hlavní autor, vedlejší záhlaví a klíčová slova hyperlinkované. U klíčových slov navíc nalezneme ikonky s odkazem na Seznam a Google. Pod záznamem najdeme tabulku s údaji o exemplářích a jejich dostupnosti. Odtud si můžeme dokument ihned rezervovat. Pod každým formulářem vyhledávání v katalogu je popsáno, jak zadávat údaje. Jiná nápověda není k dispozici. S katalogem se zachází poměrně jednoduše. Uživatel má k dispozici čtenářské konto. Přidání odkazů na Seznam a Google ke klíčovým slovům umožní uživateli kompletní hledání informací.

5.1.4.4 Porovnání

U všech třech knihoven nalezneme odkaz na katalog na jejich úvodních webových stránkách. Vyhledávání v katalogu systému Clavius a KP-WIN nepředstavuje pro uživatele žádné větší problémy. V katalogu Tinlib se určité problémy vyskytují, např. některá selekční pole nejsou funkční. Pro uživatele může být také nevýhodou, že se v tomto systému namísto tlačítka *hledej* nemůže používat klávesa *enter*, jak jsou zvyklí. Katalog v Tinlibu nabízí vlastní formát zobrazení záznamu. V katalogu Knihovny Jiřího Mahena je k dispozici zobrazení záznamu ve formátu MARC i UNIMARC. Zobrazení ve formátu UNIMARC je podle mého názoru pro běžné uživatele zbytečné. Jako jediná Městská knihovna Šumperk má propojena klíčová slova v záznamu s portály jako je Seznam a Google.

Závěr

Knihovní katalogy jsou od počátku svého vzniku základem pro přístup k obsahu knihovního fondu. S rozvojem informačních technologií a sítě internet mohou uživateli nabídnout více než v minulosti.

Poslední kapitolu bakalářské práce jsem věnovala výzkumu OPACů zvolených českých knihoven. Z provedeného výzkumu vplynuly následující okolnosti. Všechny zkoumané online katalogy zajišťují rešeršní, lokační, shromažďovací, identifikační a výběrovou funkci. Zpřístupňovací funkci nezajišťují v plné míře, což souvisí s praxí českých knihoven, kde se nekatalogizují online dokumenty. Navigační funkce je splněna částečně. Většina katalogů nabízí nápovědu pro vyhledávání. Katalogy jsou ve všech případech dostupné z webových stránek knihoven.

Všechny zkoumané online katalogy nabízí alespoň dva typy vyhledávání: základní a pokročilé. Počet a typ selekčních polí závisí na konkrétní knihovně. Většina katalogů však ve svém pokročilém vyhledávání nabízí všechna selekční pole. V odborných vědeckých a vysokoškolských knihovnách je zpravidla k dispozici více typů vyhledávání a větší množství rejstříků. Je to logické vzhledem k potřebám uživatelů navštěvujících tyto knihovny. Ve všech katalozích doporučuji uživatelům při vyhledávání použít rejstříky, pokud jsou k danému selekčnímu poli k dispozici.

Zobrazení záznamů je dostupné v několika formátech. Většinou ve formátu vhodném pro uživatele, ve formátu ISBD a MARC21, případně UNIMARC. Výjimku tvoří katalog v Tinlibu a katalog Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana. Oba katalogy nabízí vlastní formát zobrazení záznamu. Všeobecně platí, že záznamy vědeckých knihoven jsou podrobnější než záznamy veřejných knihoven.

Online katalogy jsou vybaveny dalšími službami. Jednou z nich je čtenářské konto, ve kterém si uživatelé mohou kontrolovat historii svých výpůjček, prodlužovat výpůjční lhůtu, případně rezervovat dokumenty.

Katalog v systému Aleph, Daimon a ARL jsou nejpropracovanější. Nabízí více funkcí hledání. Proto se využívají převážně ve vědeckých a vysokoškolských knihovnách. Katalog v systému KP-win nabízí také velké možnosti pro vyhledávání. Katalog v knihovním systému Clavius nabízí pouze dva formuláře pro vyhledávání. Pro laické uživatele je velice jednoduchý na ovládání. Díky těmto rysům si vydobyl přední postavení ve veřejných knihovnách. Katalog v systému Tinlib je poněkud zastaralý. Svým uživatelským rozhraním se odlišuje od ostatních.

Vyhledávání v online katalozích se pro uživatele stává pohodlnějším, přehlednějším a rychlejším. Sami si určují širší dotazu. To ovšem může znamenat problém, zejména pro počítačově negramotné lidi. Tento problém jim pomáhají překonat pracovníci knihoven, kteří pořádají kurzy zacházení s online katalogem.

V následující tabulce shrnuji, zda zkoumané OPACy splňují charakteristiku podle K. H. Sünholda (viz strana 34-35).

	SVKHK	JVKČB	SVKUL	CERGE-EI	PK	KTkem	KUHK	KVUP	KPFUK	KJM	MKCH	MKŠ
1.	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	částečně	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
2.	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
3.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE
4.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE
5.	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
6.	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	ANO
7.	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
8.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE
9.	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE

Vysvětlivky:

SVKHK – Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

JVKČB – Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

SVKUL – Severočeská knihovna Ústí nad Labem

CERGE-EI – Knihovna CERGE-EI

PK – Parlamentní knihovna

KTkem – Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana

KUHK – Knihovna Univerzity Hradec Králové

KVUP – Knihovna Vysoké školy uměleckoprůmyslové

KPFUK – Knihovna Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy

KJM – Knihovna Jiřího Mahena v Brně

MKCH – Městská knihovna Chrudim

MKŠ – Městská knihovna Šumperk

Čísla 1-9 odpovídají vlastnostem OPACů charakterizovaným K. H. Sünholdem

Seznam použité literatury

ALA World Encyclopedia of Library and Information Service. Chicago : American Library Association, 1986. 895 s

Anglo-Americké katalogzačné pravidlá : druhé revidované vydání 2002. Martin : Slovenská národní knižnica, 2003. 1 sv. ISBN 80-89023-38-X.

AVRAM, H. D. Machine Readable Cataloging (MARC) Program. In DRAKE, M. A. (ed.). *Encyclopedia of Library and Information Science*. New York : Dekker, 2003, s. 1712-1730.

BALÍKOVÁ, M. Abecedně systematický katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001422. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Čtenářský katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001432. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Jmenný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001340. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001443. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Lístkový katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001447. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. OPAC. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001453. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Předmětově systematický katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001457. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Předmětový katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001458. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Slovníkový katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001464. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

BALÍKOVÁ, M. Služební katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001466. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

- BALÍKOVÁ, M. Svazkový katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001469. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
- BALÍKOVÁ, M. Systematicko-předmětový katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001470. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
- BALÍKOVÁ, M. Systematický katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001471. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
- BALÍKOVÁ, M. Tematický katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001473. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
- BALÍKOVÁ, M. Věcný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001476. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
- BEALL, Jeffrey. 10 ways to improve data quality. *American libraries*. 2005, vol. 36, no. 3, s. 36-37.
- BORGMAN, Christine L. Why are Online Catalogs Hard To Use? *Journal of the American Society for Information Science*. 1986, vol. 37, no. 6, s. 387-400. Dostupný také ze systému: <<http://www3.interscience.wiley.com>> ISSN 1532-2882.
- BORGMAN, Christine L. Why are Online catalogs Still Hard to Use? *Journal of the American Society for Information Science*. 1996, vol. 47, no. 7, s. 493-503. Dostupný ze systému: <<http://www3.interscience.wiley.com>>. ISSN 1532-288.
- BULÍNOVÁ, Eva. Teorie a typologie souborných katalogů. *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 10 [cit. 2007-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/1494>>. ISSN 1212-5075.
- BUŘILOVÁ, Marcela. *Jmenné zpracování : (učební text)* [online]. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1999. 123 s. Dostupný z www : <<http://info.sks.cz/users/bl/skripta%5Cjnz.zip>>.
- BUTTERFIELD, Kevin. Online Public Access Catalogs. In DRAKE, M. A. (ed.). *Encyclopedia of Library and Information Science*. New York : Dekker, 2003, s. 2268 – 2273.
- BYRUM, John D. Vývoj formy a funkce knihovního katalogu. In *Knihovna - knihovnická revue* [online]. 2005, roč. 16, č. 1, s. 9-22. Dostupný na www: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/519byrum.htm>>.
- CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.

CERGE-EI Library. *Olib – CERGE-EI Library Catalogue* [online]. Praha : OCLC PICA, S.d. [cit. 2008-01-25].

Dostupný z www: <<http://olib.cerge.cuni.cz/olibcgi/NTxcgi.exe>>.

ČSN ISO 2709 (01 0157). *Informace a dokumentace - formát pro výměnu informací*. Praha : Český normalizační institut, 1998. 10 s.

DAILY, J. E.; HANSON, E. R. Catalogs and Cataloging. In DRAKE, M. A. (ed.). *Encyclopedia of Library and Information Science*. New York : Dekker, 2003, s. 431-451.

DOBROVODSKÁ, Jolana. *Knižničné fondy a katalógy pre 1. a 2. ročník stredných knihovníckych škôl a pre 1. ročník štúdia absolventov stredných škôl na stredných knihovníckych školách*. Bratislava : SPN, 1976. 324 s.

DROBÍKOVÁ, Barbora. Budování katalogu a uživatelský přístup. In *Informačné správanie a digitálne knižnice : zborník z medzinárodnej konferencie SÚZA*, Bratislava 21.-22. máj 2003 [online]. Bratislava: Katedra knižničnej a informačnej vedy FiF UK, 2003. s. 190-201. ISBN 80-85165-87-2. Dostupné tiež z WWW: <<http://www.elt.sk/ibdl/?id=13>>

DROBÍKOVÁ, Barbora. Nový model bibliografického univerza podle FRBR a česká katalogizační praxe. In *Automatizace knihovníckých procesů - 9*. Praha : ČVUT - Výpočetní a informační centrum, 2003. s. 104-111.

EHRLICHOVÁ, Klára. Henriette D. Avramová: její osobní život a kariéra. *Ikaros* [online]. 2007, roč. 11, č. 4 [cit. 2007-12-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/4041>>. ISSN 1212-5075.

FATTAHI, Rahmatollah. Comparison between the online catalogue and the card catalogue some considerations for redesigning bibliographic standards. *Library Review*. 1995, vol. 44, iss. 2, s. 44.

FEATHER, John (ed.); STURGES, Paul (ed.). *International encyclopedia of information and library science*. 2nd ed. London : Routledge, 2003, 688 s. ISBN 0-415-25901-0.

HILDRETH, Charles R. General introduction; OPAC research: laying the groundwork for future OPAC design. In HILDRETH, Ch. (ed.). *The Online Catalogue: Developments and directions*. London : Library Association, 1989, s. 1-24.

HILDRETH, Charles R. *Online Catalog Design Models : Are We Moving in the Right Direction? : A Report Submitted to the Council on Library Resources August, 1995* [online]. 1995, updated March 27, 2000 [cit. 2007-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://myweb.cwpost.liu.edu/childret/clr-opac.html>>.

IFLA. *Functional requirements for bibliographic records : final report*. IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records [online]. München : Saur, 1998. viii, 136 s. UBCIM publications, New Series, vol. 19. [cit. 2007-10-31]. Dostupné tiež z WWW : <www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf>

IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy : závěrečná zpráva*. IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records. Přeložila Ludmila Celbová. Praha : Národní knihovna ČR, 2001. iii, 116 s. Dostupný též z WWW: <<http://webarchiv.nkp.cz/frbr.cz>>.

ISBD(G) : všeobecný mezinárodní standardní bibliografický popis : anotovaný text. 1. české vydání. Praha : Národní knihovna, 1993, VII, 36 s. ISBN 80-7050-159-6.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. *IPAC* [online]. České Budějovice : Cosmotron, c1993-2008 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<https://arl.cbvk.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=cbvk&skin=1&language=2>>.

JURČACKOVÁ, Zora. *Nové pristupy k budovaniu katalógov knižnice*. Bratislava : Slovenská technická knižnica – Centrum VTI SR, 1993. 84 s. ISBN 80-85165-42-2.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. *Katalogový a objednávkový systém* [online]. Praha : Brailcom, o.p.s., c2002-2007 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.katalog.ktn.cz/>>.

Knihovna Jiřího Mahena v Brně. *On-line katalog* [online]. Brno : Lanius, S.d. [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://katalog.kjm.cz/>>.

Knihovna města Hradce Králové. *Katalog Clavius* [online]. Hradec Králové : Lanius, S.d. [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihovnahk.cz/>>.

Knihovna Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze. *Elektronický katalog knihovny VŠUP* [online]. Olomouc, 2004 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://tinlib.vsup.cz/cgi-bin/tinweb/tw>>.

KRAMÁROVÁ, Alžběta. *Katalógy a katalogizacia*. Bratislava : Slovenská technická knižnica, 1984. 121 s.

KRČMÁŘOVÁ, G. Elektronický souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001479. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

KRČMÁŘOVÁ, G. Heterogenní souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001480. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

KRČMÁŘOVÁ, G. Homogenní souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001481. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

KRČMÁŘOVÁ, G. Reálný souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001488. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

KRČMÁŘOVÁ, G. Souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001494. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

KRČMÁŘOVÁ, G. Virtuální souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001496. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktid>>.

KRČMÁŘOVÁ, Gabriela. Souborné katalogy. In *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I*. Praha: Univerzita Karlova, 2001.

KRČMÁŘOVÁ, G. Souborný katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001494. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktid>>.

KUČEROVÁ, H. Automatizovaný knihovnický systém. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000000085. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktid>>.

LICHTENBERGOVÁ, Edita. Ustanovení mezinárodních zásad katalogizace : návrh schválený IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, Německo, 2003. *Národní knihovna* [online]. 2003, roč. 14, č. 4, s. 271-273 [cit. 2007-12-10]. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0304/0304271.html>>.

MATUŠÍK, Zdeněk. Funkční rozvoj katalogů. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 6 [cit. 2007-10-07]. Dostupný na www: <<http://www.ikaros.cz/node/1976>>.

Městská knihovna v Chrudimi. *Katalog* [online]. Chrudim, c2003 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihovna-cr.cz/katalog.html>>.

Městská knihovna Šumperk p.o. *Katalog knihovního fondu* [online]. Šumperk : KP-SYS, c2006 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihovnaspk.cz/katalog/index.php>>.

MITEV, Nathali N. Ease of ingeraction and retrieval in online catalogues: contributions of human-computer interaction research. In HILDRETH (ed.). *The Online Catalogue : Developments and directions*. 1. ed. London : Library Assoc., 1989. s. 144-

NÁDVORNÍK, Miroslav a kol. *Pravidla jmenného katalogu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 2., opravené a doplněné vydání. 255 s.

Parlamentní knihovna. *On-line katalog* [online]. Praha : Cosmotron, c1993-2008 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/rapid/i2/i2.entry.cls?ictx=par&language=2>>.

PIVOLUSKOVÁ, Terézia. *Knižničné fondy a katalogy pre 3. a 4. ročník SKŠ a pre 2. ročník štúdia absolventov stredných škôl na stredných knihovnických školách*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1977. 236 s.

POKORNÝ, Jaroslav. Online katalog - funkce a architektury. *Automatizace knihovnických procesů IV*. Ústí nad Labem : Dům techniky Ústí s.r.o., 1993, s. 48-61.

ŘÍMANOVÁ, Radka. Kvalitní katalog – nezbytný zdroj pro poskytování služeb knihovny. In *Knihovny současnosti 2005 : sborník z 13. konference, konané ve dnech 13.-15. září 2005 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2005. s.

Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. *Katalog Clavius* [online]. Ústí nad Labem : Lanis, S.d. [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://katalog.svku.cz/clpr1.htm>>.

Statement of Principles : Adopted at the International Conference on Cataloguing Principles. Paris, October, 1961. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971. 119 s. ISBN 0-903043-00-9.

STOKLASOVÁ, Bohdana. Retrospektivní konverze katalogů českých knihoven. In *Národní knihovna ČR. RETROKON* [online]. Praha, únor 2005. [cit. 2008-01-12]. Dostupný z WWW: <http://retrokon.nkp.cz/zobraz.phtml?lang=cz&co=retro_konv_kat_ck.phtml>.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. *Elektronický katalog* [online]. Hradec Králové : ExLibris, c2004 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://aleph.svkhk.cz/F>>.

SÜNHOLD, Karl Heinz. Návod pro hodnocení automatizovaných knihovnických systémů určených pro osobní počítače (PC). In *Národní knihovna*. 1993, roč. 4, č. 2, s. 86-93. ISSN 0862-7487.

TALICH, Milan. K metodám provádění retrospektivní konverze knihovnických katalogů. In *Automatizace knihovnických procesů-9*. Praha : ČVUT – Výpočetní a informační centrum, 2003. s. 94-103. ISBN 80-01-02738-4.

Univerzitní knihovna. *OPAC – katalog knihovny* [online]. Hradec Králové : Sefira spol. s.r.o., c2002-2007 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <<https://daimon.uhk.cz/OPAC/servlet>>.

Ústřední knihovna Pedagogické fakulty UK. *Centrální katalog Univerzity Karlovy v Praze* [online]. Praha : Ex Libris, c2005 [cit. 2008-01-25]. Dostupný z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/V8AYYVC5J4FG7CYVVLSUNV173YB3JDYTJJ4QXEUU6P188QLI1J-68960?func=find-a-0&local_base=pdf>.

VODIČKOVÁ, Hana. *Jmenná katalogizace*. 1. část. Praha: SPN, 1963, 110 s.

VODIČKOVÁ, Hana. *K otázkám perspektivy katalogizační teorie*. Praha : Státní technická knihovna, 1976. 218 s.

VODIČKOVÁ, Hana. *Úvod do katalogizace*. Praha : SPN, 1965. 76 s.

VODIČKOVÁ, Hana. Bibliografický záznam. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001238. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

VODIČKOVÁ, H. Katalogizační pravidla. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001276. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

VODIČKOVÁ, Hana. Katalogizační záznam. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001278. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.

VODIČKOVÁ, Hana; CEJPEK, Jiří. Terminologický slovník knihovnický a bibliografický. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1965. 119 s.

VODIČKOVÁ, H. Výměnný formát. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2003- [cit. 2007-11-05]. Systém. č.: 000001405. Dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktc>>.

ŽIVNÝ, Ladislav Jan. *Veřejné knihovny: jejich vývoj a správa*. Smíchov : Stanislav Minařík, 1919. 120 s.

ŽIVNÝ, Ladislav Jan. *Věcný katalog*. Praha : Československý Knihkupec, 1925. 37 s.

ŽIVNÝ, Ladislav Jan. *Moderní knihovna*. Praha : Kramerius, 1928. 81 s.

Přílohy

Příloha 1

Ukázky jednotlivých rozhraní OPACů

1. Jednoduché vyhledávání v katalogu AKS Aleph (Studijní a věd. knihovna HK)

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové: ELEKTRONICKÝ KATALOG - ČTENÁŘ NEPŘIHLÁŠEN

Přihlášení | Čtenář | Nastavení | Databáze | Otázky | Nápověda
Prohlížení | Vyhledávání | Výsledky dotazu | Předchozí dotazy | Má schránka

Jednoduché vyhledávání | Vyhledávání z více polí | Pokročilé vyhledávání

Jednoduché vyhledávání

Zadejte slovo nebo slovní spojení

Pole pro vyhledávání

Blízkost slov? Ne Ano

Báze pro vyhledávání

Omezení vyhledávání na:

Jazyk: Rok od: Rok do: RRRR (Použijte ? pro pravostranné zkrácení, pokud nechcete použít rozmezí od/do.)

Druh dokumentu:

Pro další informace použijte tabulku [kódů jazyka](#) dokumentu/originálu.

01-29-08 08:55:21

2. Rozšířené vyhledávání v AKS Advanced Rapid Library (Jihočeská věd. knihovna v Českých Budějovicích)

Jihočeská vědecká knihovna on-line služby on-line services

Jednoduché vyhledávání | Rozšířené vyhledávání | Expertní vyhledávání

[Nápověda](#) [Přihlásit](#) [Slovník](#)

and or not

and or not

Dostupné zdroje **Limity**

Zdroje (další zdroje mohou být k dispozici **po přihlášení**) [Přihlásit](#)

Vybrané zdroje potvrďte tlačítkem "Potvrdit"!

JVK v Českých Budějovicích

Katalog dokumentů

Authority

02-14-08 08:08:59

3. Jednoduché vyhledávání podle klíčových slov v AKS OLIB (Knihovna CERGE-EI)

OLIB 7
WebView

Keyword Search Quick Search GO! Help

Search

Title/Name
Keyword
Name
Subject
Publisher
Classmark
ISSN/ISBN
Series
Advanced
Repository

Links

CERGE-EI
Economists
Online
EconPapers

My Account

Account Details
ILL Request
Lists
Order
Suggestion

Keyword(s)

Exact phrase
 All exact or similar words
 Any word or similar word

Number of hits per result page 20

GO!

You may limit your search by selecting from the options below.

Restrict to items published before: YYYY

Restrict to items published after: YYYY

Restrict to items of media type:

No restriction
Article/Letter to editor
Books/Monographs
CD-ROM
Chapter
DVD

GO!

© OCLC PICA Limited 01-29-08 09:01:24

4. Zjednodušený vyhledávací formulář katalogu Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana

Vyhledávací formulář (zjednodušený)

Titul: Zadejte řetězec, pokud chcete vyhledávat podle názvu (náповěda).
  prohledávat i anotace.

Autor: Zadejte řetězec, pokud chcete vyhledávat podle jména autora (náповěda).

Datum: Zadejte datum, pokud chcete vyhledat pouze tituly, které v databázi přibýly od určité doby (náповěda).
  Od poslední aktualizace dat

Kategorie

Pokud Vás zajímají pouze některé kategorie, zaškrtněte je. Pro podrobnější výběr kategorií (např. MP3), použijte rozšířený formulář (náповěda).

Pismo (Braillovo písmo, digitalizované texty)
 Zvuk (načtené texty, audio CD, CD-ROM)
 Film (komentovaný)

Hledej Vymaž formulář

01-29-08 09:03:27

5. Pokročilé vyhledávání v AKS Daimon (Univerzitní knihovna Hradec Králové)

Vybraná knihovna: UHK Přihlášení

UHK UNIVERZITNÍ KNIHOVNA

Knihovna **Vyhledávání** Moje konto Schránka Informace

Jednoduché Rozšířené **Pokročilé** Rejstříky

Všechna pole   hledat přesný výraz

AND OR NOT

Název   hledat přesný výraz

AND OR NOT

Autor   hledat přesný výraz

AND OR NOT

Nakladatel   hledat přesný výraz

AND OR NOT

Místo vydání   hledat přesný výraz

Jazyk: čeština slovenština angličtina němčina

Druh dokumentu: kniha periodikum (časopis, novin) hudebnina (noty) mapa

Rok vydání: bez omezení

Novinky: --- nezvoleno ---

RYCHLÁ NÁPOVĚDA

Z vyklápěcího menu vyberte typ údaje, který chcete vyhledávat. Svůj dotaz zapíšte do vyhledávacího pole. Fráze zapíšte do uvozovek (příklad: „sociální psychologie“). Celé jméno zapíšte ve tvaru příjmení, jméno (příklad: Čapek, Karel). Jednotlivá slova dotazu můžete kombinovat pomocí booleovských operátorů AND, OR, NOT (příklad: rozhlas OR televize).

© 2002-2007 SEFIRA spol. s r.o. Veškerá práva vyhrazena. powered by **DAIMON** | OPAC v1.15.0.11
01-29-08 10:38:17

6. Katalog v AKS Tinlib (Knihovna Vysoké školy uměleckoprůmyslové)

00:09:55

Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze - VŠUP

[Prohlížení rejstříků \(mj. zjistíte, jaká slova jsou přesně použita v záznamech v jednotlivých polích\)](#)

v názvech dokumentů od

Hledání

dokumentu podle následujícího zadání:

ve všech názvech

Výsledky budou zobrazovány po záznamech

[Otevření uloženého vyhledávacího profilu](#)

jméno souboru:

01-29-08 10:02:02

7. Základní vyhledávání v AKS Clavius (Knihovna Jiřího Mahena)

ON-LINE katalog - Zadání dotazu :

Nápověda

Vyhledávat ve všech dokumentech ?

Autor :

Název :

Klíčové slovo :

Signatura - kmen :

Libovolné pole :

[Kombinovaný dotaz](#)

Instrukce : Do připravených polí formuláře zadejte hledaný termín a stiskněte tlačítko HLEDEJ. Pokud vyplníte více řádek, vyhledané výsledky budou splňovat všechna kritéria zároveň. Je možné použít pravostranného krácení slov (nedoplňujte slova znakem * nebo ?). Kliknutím na nadpis pole si zobrazíte rejstřík termínů použitých v tomto poli. Můžete též použít formulář pro [Kombinovaný dotaz](#).

Další možnosti : [Seznamy a novinky](#), [Vaše čtenářské konto](#), [Návrat na hlavní stránky](#).

[Seznamy AV médií \(CD, kazety, gramodesky...\)](#) 01-29-08 10:07:37

8. Základní vyhledávání katalogu v AKS KP-WIN (Městská knihovna Šumperk)

Městská knihovna Šumperk

KATALOG KNIHOVNÍHO FONDU

Rejstříky	Seznamy	Vyhledávání	Čtenáři-vypůjčky
---------------------------	-------------------------	-----------------------------	----------------------------------

Hlavní menu -> [Vyhledávání v katalogu](#)

Slova z názvu:

Autoři:

Klíčová slova:

Nakladatel:

Rok vydání:

Místo vydání:

Fond:
1 Knihy (monografie)
3 Periodika
7 CD
8 AV média

vzestupně sestupně
 s diakritikou bez diakritiky

02-18-08 08:02:10

Příloha 2

Bibliografické záznamy knihy:

MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J. *Člověk známý neznámý : kapitoly z praktické psychologie*. Praha : Mladá fronta, 1959. 469 s.

1. Záznam na katalogizačním lístku převzatý z naskenovaného Generálního katalogu Národní knihovny ČR

MATĚJČEK, Zdeněk	54 G 75014
V: LANGMEIER, Josef	159.9+159.98(022)
Člověk známý neznámý. Kapitoly z praktické psychologie. Autoři: Josef Langmeier — Zdeněk Matějček. [Úv.:] Svetozar Nevole. Doslov: Lubomír Valchář. 1. vyd. P., MF, typ. Mír 22 1959. 8°. 469, [5] s. 10250 výt. Váz. 23,70 Kčs. — Otázky dneška. Sv. 58. — S fot., obr. a grafy v textu. v. též: Matějček, Zdeněk	
• Psychologie — využití praktické — výklady populárně vědecké	I 132858 - 5106
Populárně vědecká kniha seznamuje se zákonitostmi duševního života a vysvětluje, čím může znalost psychologie přispět ke zdárnému vývoji člověka od jeho dětství, k jeho spokojenému životu v práci, manželství a rodinném prostředí, k překonávání překážek života i k nápravě pobloudilých.	
P.v.7689/59.	01-29-08 11:12:07

2. Záznam ve formátu ISBD převzatý z katalogu Městské knihovny Hradce Králové

69777
<u>LANGMEIER, Josef</u>
Člověk známý neznámý : kapitoly z praktické psychologie / Josef Langmeier, Zdeněk Matějček, Zdeněk Matějček. -- 1. vyd. -- Praha : Mladá fronta, 1959. -- 469 s. -- (Otázky dneška ; sv. 58)
24.00 Kč
<u>psychologie - problémy - řešení - praktické</u>
159.9
04-10-08 10:16:04

3. Záznam ve formátu UNIMARC převzatý z katalogu Univerzitní knihovny Univerzity Hradec Králové

```
LAB #####am##22#####450#
001 ## 360726
005 ## 20041020141024.0
100 ## $a20041020d1959####m##y0czey0103####ba
101 0# $acze
102 ## $aCZ
200 1# $aČlověk známý neznámý$ekapitoly z praktické psychologie$fJosef Langmeier, Zdeněk Matějček
205 ## $a1. vyd.
210 ## $aPrahacMladá frontad1959
215 ## $a469 s.
606 1# $apsychologie
610 0# $apsychologie osobnosti
615 ## $n159.92$aVývojová psychologie. Individuální psychologie
675 ## $a159
700 #1 $aLangmeier$bJosef$f1921-$3jk01071543
701 #1 $aMatějček$bZdeněk$f1922-2004$3jk01080640
801 #0 $bHKD002$c2004
910 ## $aHKD002$b129
```

01-29-08 11:14:46

4. Záznam ve formátu MARC21 převzatý z katalogu Ústřední knihovny Pedagogické fakulty UK

FMT BK
LDR -----cam-a22-----7a-4500
001 pedf272999
003 CZ-PrCU
005 20050518000000.0
007 Ta
008 970113s1959---xr-||||r|||||||cze|d
040 |a ABD005 |b cze |c ABD005 |d ABD005
080 |a 159.923 |2 v
1001 |a Langmeier, Josef, |d 1921-2007 |7 jk01071543 |4 aut
24510 |a Člověk známý neznámý : |b kapitoly z praktické psychologie / |c Josef Langmeier, Zdeněk Matějček
250 |a 1. vyd.
260 |a Praha : |b Mladá fronta, |c 1959
300 |a 469 s. : |b obr., grafy.
440 0 |a Otázky dneška ; |v sv. 58
65007 |a psychologie osobnosti |2 pedf
655 4 |a monografie
7001 |a Matějček, Zdeněk, |d 1922-2004 |7 jk01080640 |4 aut
910 |a ABD005
SKC |a pedf200706a
CAT |a KONV |b |c 20050819 |l CKS01 |h 0504
CAT |a AJARO |b 01 |c 20051020 |l CKS01 |h 2048
CAT |c 20060323 |l CKS01 |h 2233
CAT |a batch |b |c 20060512 |l CKS01 |h 2136
CAT |a batch |b |c 20060512 |l CKS01 |h 2315
CAT |a batch_007 |b |c 20061212 |l CKS01 |h 2222
CAT |a AUT |b 10 |c 20070125 |l CKS01 |h 2137
CAT |a batch_skc |b |c 20070619 |l CKS01 |h 1820
CAT |a BATCH-UPD |b 00 |c 20070911 |l CKS01 |h 2307
KEY2 |a c2f7f308e4b2d9472bdf8d2b61718e34 |b BKclovekznamyneznamylangmeier1959469:1
Z30-1 |1 PEDFR |2 KRK6 |3 F4793 |5 2595902022 |8 20050819 |f 04 |m BOOK
Z30-1 |1 PEDFR |2 KRK6 |3 F4793b |5 2595910610 |8 20050819 |f 04 |m BOOK
Z30-1 |1 PEDFR |2 KRK6 |3 F4793c |5 2597211665 |8 20050819 |f 04 |m BOOK
Z30-1 |1 PEDFR |2 KRST8 |3 F4793a |9 PSYCH 1 |5 2598704579 |8 20050819 |f 02 |m BOOK
SYS 000272999

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, 14. 5. 2008

Zuzana Bořková

Jméno	Katedra / Pracoviště	Datum	Podpis

